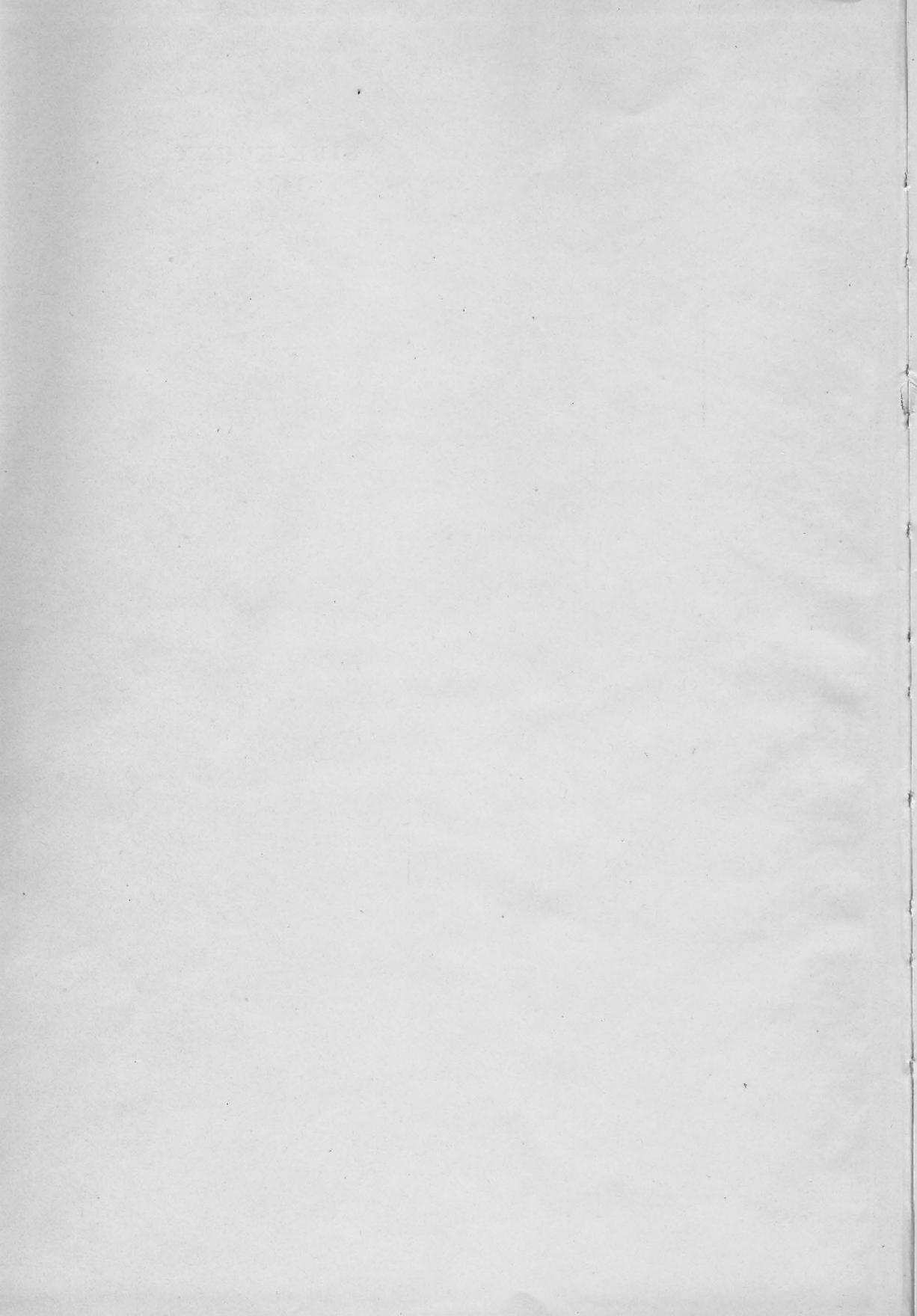

BIRK-KÓDEX

1474

CODICES HUNGARICI
V.

Birk-kódex

• 1474 •

AZ EMLÉK HASONMÁSA,
BETŰHŰ OLVASATA ÉS LATIN MEGFELELŐJE

BEVEZETÉSSSEL ELLÁTVA KÖZZÉTESZI
PUSZTAI ISTVÁN

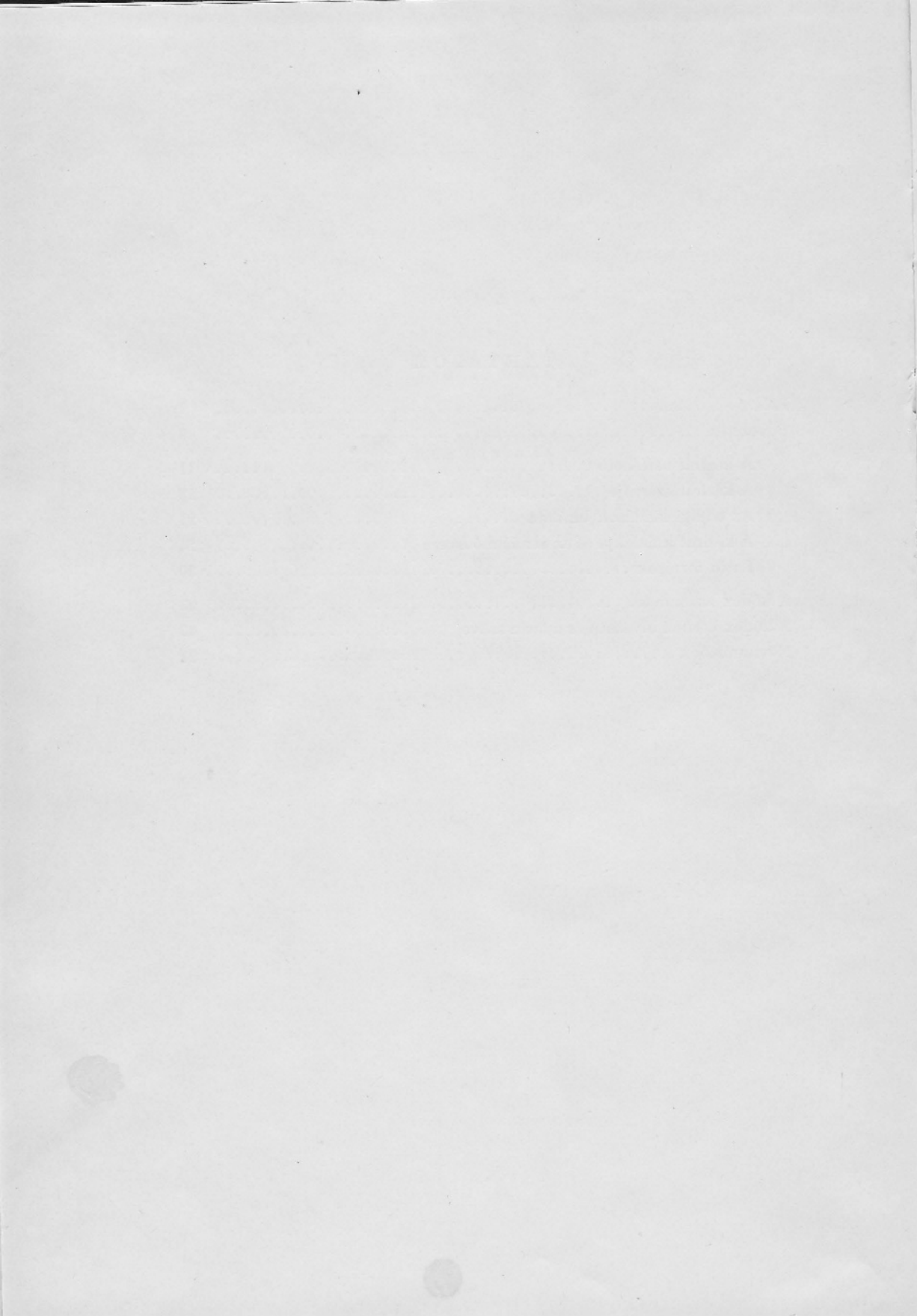
Lektor
BÁRCZI GÉZA

A burkolót és költéstervet készítette
HÚTH ISTVÁN

© Akadémiai Kiadó Budapest, 1960

TARTALOM

Előszó	7
Bevezetés	9
A kézirat története	11
A kézirat szerzője	13
Az eddigi kiadások bírálata	21
A kézirat külalakja és az átírás módszere	24
Latin források	30
A kódex hasonmása	33
A kódex betűhű olvasata és a latin szöveg	43
Névmutató	81

ELŐSZÓ

Midőn a Birk-kódexet — középkori irodalmunk korai és több szempontból becses emlékét — a legutolsó teljes kiadása után több mint 50 évvel korszerű és a tudományos igényeknek megfelelőbb köntösben ismételten az érdeklődők kezébe adjuk, mottóul HORVÁTH JÁNOSNAK, a magyar kódexirodalom avatott ismerőjének és páratlan szintetizálójának örökszép szavait idézem: „Irodalom nincs írott szövegek nélkül . . . Az irodalom a műveltségnek magasabbrendű, írásbelileg közvetítő formái közé tartozik . . . (Bekezdés) Maga a nyelv azonban, mindezek egykori anyaga s eszköze, változva bár, folytonosan él, és emlékezik az elenyészett múltra. Él a nyelv, e csodálatos hangjelenség, e röpké tünemény, mit múltó légrézdület zendít, némít ezrek ajkán s fülében untalan. Por és hamu mind, kik egykoron beszéltek: ő él s tud a halottakról; időben, térben millióknak volt alkalmi rész-tulajdona: s időben-térben, változva, osztva egy és ugyanaz maradt; kiszolgált minden egyéni gondolatot, érzést és szándékot, de a maga rejtett törvényeivel folyvást lelki közösség megteremtésén munkált s jelképe lett annak. Eszköze volt a primitív, a szóbelileg közvetítő kornak s eszköze máig az írásbelileg közvetítő fejlettebbnek, az irodalomnak.” (A magyar irodalmi műveltség kezdetei. 1931. 5—6).

A Magyar Tudós Társaságtól, illetőleg később a Magyar Tudományos Akadémiától kezdeményezett kiadványsorozatok: a Régi Magyar Nyelvemlékek és a Nyelvemléktár hosszú időn át kielégítették az irodalomtörténet és nyelvtörténet búvárlóinak igényeit, bár már elég korán kifogás merült fel az utóbb említett sorozat azon szerkesztési elve ellen, mely szerint „czélszerűnek látszott, hogy az egyes codexbeli írásmódoknak fölös különbözeteit egy kevésbé megszorítsuk s a nyomtatványban valamennyire egyforma külalakot alkalmazzunk . . .” (Nytár. I. Értesítés). Voltaképpen ennek a kifogásnak az eredményeképpen született meg az Új Nyelvemléktár első, és sajnos 1916 óta utolsó füzetete: a Bécsi Kódex paleografikus hűségű másolata és latin eredetije MÉSZÖLY GEDEON gondozásában. Ilyen előzmények után, de jóval később: a második világháború első évében indult meg a Codices Hungarici sorozat a Jókai-kódex hasonmásával, melyet csupán 2 kódexünk hasonmása követett. A sorozat folytatása azonban 1944-ben elakadt. A háború utáni helyzet talán menti ezt az elakadást, ma már azonban aligha lehet bármiféle indokkal is visszautasítani a filológusok-

nak azt a követelését, hogy korszerű kritikai forráskiadványokból tanulmányozhassák irodalmunk és nyelvünk történetét, valamint törvényszerűségeit.

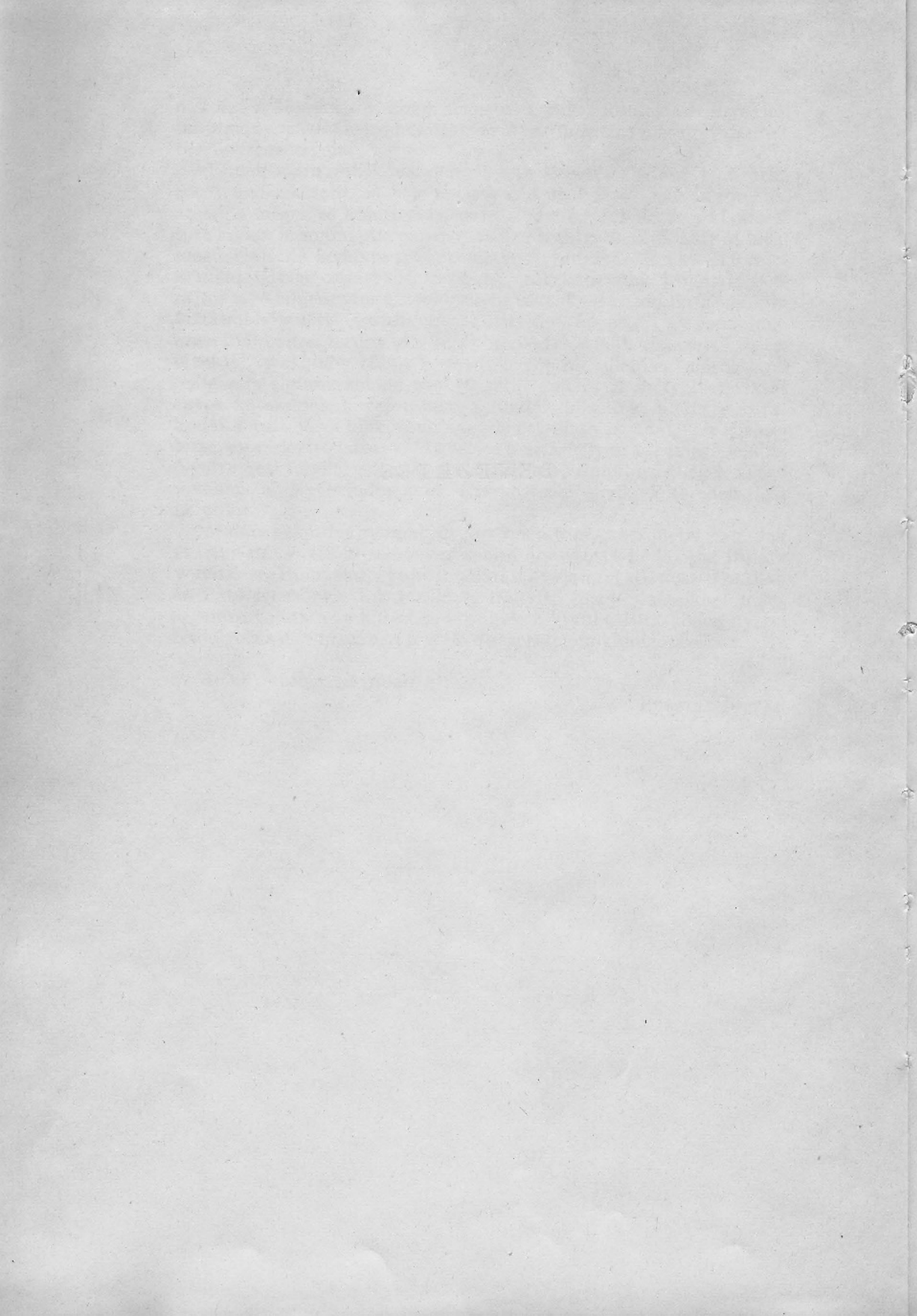
Ennek a sürgető követelésnek tett eleget a Codices Hungarici sorozat IV. kötete, és vele azonos célt szolgál e kiadványunk is, amely a megelőző kötethez hasonlóan már együtt hozza a kiválasztott kódex hasonmását, paleográfiailag leghívebb olvasatát és latin megfelelőjét. A kódexre vonatkozó tárgyi tudnivalókon kívül forráskritikai felvilágosításokat is adunk, sőt kódexünk írójának életrajzát is — amennyire azt felderíteni tudtuk — közöljük. Ez utóbbi tartalmi bővülést jelent az előző kötetekhez képest. Úgy gondolom, ezzel indokoltan térünk el a korábbi kötetekben alkalmazott kiadási elvektől, mert míg többi kódexünk írójáról, illetőleg másolójáról máig sem tudunk sokkal többet, mint amennyit a Nyelvemléktár egyes köteteinek bevezetőiben a kiadók közöltek, addig a Birk-kódex fordítójáról időközben nagyon sok életrajzi adat vált ismertté, és ezek első ízben való közlése ezen a helyen a legmegfelelőbb. Nyelvészeti felvilágosításokat ezúttal sem adunk, ezeknek a közeli jövőben a Nyelvtudományi Értekezések egyik kötetében lesz helyük.

Midőn e kiadványomat útjára bocsátom, köszönetet mondok IVÁNYI BÉLÁNAK, ki rendelkezésemre bocsátotta kódexünk írójára vonatkozó Rómában gyűjtött adatait, valamint BÁRCZI GÉZÁNAK és PAIS DEZSŐNEK, kik bíráló és irányító megjegyzéseikkel segítségemre voltak az e kötetben közölteken kívül a Birk-kódex nyelvi földolgozását is magában foglaló disszertációm kidolgozásában.

1959 október havában

PUSZTAI ISTVÁN

BEVEZETÉS

A kézirat története

A ma Birk-kódex néven ismeretes kézirat-töredékről (töredéknek¹ nevezi helyesen, de 1484-ből keltezi helytelenül PINTÉR JENŐ, A magyar irodalom története I, 398) az első híradás SIGISMUNDUS FERRARIUS olasz dömés atyától származik, aki 1636-ban Magyarországon járt a magyar dominikánus konventusok restaurálása ügyében, és tapasztalatait terjedelmes jelentésben adta közre (De rebus Hungaricae provinciae ordinis praedicatorum etc. commentarii. Viennae, 1637. 449 és 529). A későbbi kutatások az ő műve alapján említették meg, hogy M a g y a r P á l vagy V á c i P á l lefordította Szent Ágoston reguláit és a domonkosok konstitúcióját a Nyulak szigeti apácák számára 1474-ben (vö. J. QUETIF—J. ECHARD, *Scriptores ordinis praedicatorum etc. Lutetiae Parisiorum*, 1719. I, 849a; HORÁNYI, *Memoria Hungarorum*. Viennae, 1775. Pars II, 180—1). HORVÁTH ISTVÁN 1835-ben úgy véli, hogy a FERRARI említette forrás Bécsben van (TudGyűjt. 1835: V, 99). TOLDY FERENC a Váci Pál-féle apácaregulákat elveszettnek tartja (Az ó- és középkori magyar nemzeti irodalom története. Pest, 1862. II, 100). TOLDY-val tartott CSONTOSI JÁNOS (MKönyvsz. 1879:55) és NÉMETHY LAJOS is (Adatok Árpádházi boldog Margit ereklyéinek történetéhez. 1884. 197).

1889-ben került sor a bécsi császári könyvtárban azon kézirat-töredékek rendezésére és meghatározására, amelyeket a múlt század 60-as éveitől kezdve régi könyvtáblák belsejéről fejtettek le. Ezen töredékek különböző tartalmú és nyelvű IX—XV. századi szövegeket őriztek. Ezek között volt a négy papírlevélből álló, 1474-es évszámmal ellátott magyar kézirat, amelynek meghatározásával KLUCH JÁNOST bízták meg. Ezt a kéziratot KLUCH a FERRARI említette Váci Pál-féle regulafordítással azonosította. A kéziratot bemutatta, és a vele kapcsolatos dolgozatát fölolvasta a Magyar Történelmi Társulat 1889. évi január 3-i ülésén, ahol résztvevők a kézirat őrzőjéről, a bécsi császári könyvtár igazgatójáról az ismeretett töredéket Birk-kódexnek nevezték el (MKönyvsz. 1889:1—7).

Hogy a kódex hogyan és mikor került Bécsbe, arról adatunk nincsen. Annyi azonban bizonyos, hogy nem ez a példány volt az, amelyről FERRARI így nyilatkozott: „vt autentica exemplaria,

¹ Valószínűleg PINTÉR nyomán ugyancsak töredékként omlíti GÁL JÁNOS is (Nyelvi és irodalmi régiségeink syllabusa. 1934. 31).

quae apud me sunt" (i. m. 529). Ő, miként a későbbiekben bizonyítani igyekszünk, nem a tőlünk ismert „piszkozati”, hanem a letisztított példányokat láthatta. Valószínű, hogy a most újra kiadott impurumot Váci Pál vitte magával Nagyszombatba, ahol 1482-ben prior conventualis volt (vö. IVÁNYI BÉLA: Ltközl. 1929:26), és innen a mohácsi vész után oszladozni kezdő konventus valamelyik tagja révén kerülhetett Bécsbe, ahol az érthetetlen szöveget a könyvkötő felhasználta. KLUCH sajnos nem mondja meg, hogy melyik és milyen tartalmú könyv táblájából került elő szövegünk — nyilván ő sem tudta már megállapítani —, ezért további sorsára még csak következtetni sem tudunk. Jelenleg a Széchényi Könyvtár őrzi, ahová az 1932. évi velencei szerződés alapján került.

A FERRARI látta példányokról még ennyi tudomásunk sincs. Még az is kérdéses, hogy fentebbi nyilatkozata hol íródott: Bécsben-e vagy pedig Magyarországon, azaz: Bécsben voltak-e akkor a tőle látott példányok (nyilvánvalóan másolatok) vagy itthon. Ez utóbbit is föltehetjük, mert idézett művében (509) egy Pázmány Pétertől kapott értesülését ismerteti, s ebből arra kell következtetnünk, hogy Nagyszombatban is járt, s az értékes kéziratokhoz esetleg Pázmány közvetítésével jutott. Hogy magával vitte-e azokat vagy sem, és hogy hol lappanghatnak most, arról tudomásunk nincsen. TIMÁR KÁLMÁN FERRARI egyik megjegyzése alapján (i. m. 529), amelyet később én is szó szerint idézek, úgy véli, hogy a magyarországi domonkos provincia restaurátora azokat magával vitte, s hozzáteszi, hogy a bécsi domonkos kolostor levéltára rendezés alatt áll, ott még előkerülhetnek a FERRARI gyűjtötte kéziratok, esetleg a Birk-kódex teljes példánya is (ItK. XLI, 266).

A kézirat szerzője

Fölbecsülhetetlen tudományos jelentősége van annak, ha ismerjük valamely írásos emlékünk szerzőjének a születési helyét és az emlék keletkezésének idejét, valamint egyéb körülményeit. Mondhatjuk, hogy a Birk-kódexszel kapcsolatban meglehetősen szerencsések vagyunk, mert ha nem tudunk is szerzőnkről mindent, mégis többet, mint bárki másról a kódexírók közül.

A szerzőnk életére vonatkozó első adat SCHRAUF KÁROLYTól származik, aki „az 1365-től 1450-ig (illetőleg 1460-ig) terjedő bécsi egyetemi anyakönyveknek a magyar népet illető részét tudományos használatra közreadta” (Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. 1892. II, 1.). Az anyakönyv bennünket érdeklő részét a következőképpen idézi: „1445. Octob. 13. (Rectoria [III.] venerabilis et egregij viri magistri Thome Ebendorffer de Haselspach, arcium et sacre pagine professoris.) Paulus de Bachia 4 gross” (i. m. 98). Az iktatási díj mértéke elárulja, hogy az iratkozó tanuló semmiféle egyházi vagy világi ranggal, de semmilyen tudományos fokozattal sem rendelkezett (RUDOLF KINK, Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien. Wien, 1854. 31). Hogy ez a Paulus de Bachia csak elírás lehet Paulus de Wacia helyett, az következik egyrészt abból, hogy az egyetem német származású hivatalnokai igen gyakran felcserélték a rokonhangzású betűket, másrészt pedig abból, hogy ez utóbbi név 3 évvel később a bécsi egyetem bölcsészeti karának jegyzőkönyvében előkerül (vö. SCHRAUF i. m. 193 és 203). A bölcsészeti kar jegyzőkönyveiben szereplő magyar diákok nevét FRAKNÓI VILMOS tette közzé (Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. 1874.). Nála olvassuk az 1448-as évszám mellett Paulus de Wacia nevét (i. m. 49), s minthogy mellőle az L., illetőleg M. jelzés hiányzik, valószínű, hogy a baccalaureatusi vizsga kiállása kapcsán került a jegyzőkönyvbe. Ez újra megerősíti azt, hogy a két név azonos személyé, mivel a baccalaureusi vizsga feltétele a bölcsészettudományi karon legalább 2 esztendő tanulás volt (FRAKNÓI i. m. 6). Feltűnő, hogy KATONA LAJOS a Birk-kódex ismertetése során (Nytár. XV, XXXVII—XLIII. l.) egyik adatot sem említi, noha semmi sem szól ellene annak a feltevésnek, hogy Paulus de Wacia azonos az apácaregulák fordítójával.

A következő, bár nem egykorú adat FERRARITól származik. FERRARI (életéről bővebben: RÖSSLER MÁRIA IRÉN, Magyar domon-

kosrendi példák és legendák. Kassa, 1927.) a már előbb említett művében két nagyon fontos megjegyzést tesz a tőlünk vizsgált emlékekkel és annak szerzőjével kapcsolatban: 1. „Fr. Paulus Ungarus Vatiensis, M. Artium, & Sac. Th. Lector scripsit & transtulit Regulam, & constitutiones Sororum Ord. Praed. in Hungaricam linguam de verbo ad verbum, & alicubi majoris claritatis, ac Hungarici sermonis leporis gratia, ad sensum, anno 1474. absolutique; die S. Remigij, in Conventu Sigetij, pro insula leporum.” Mellette a forrás megjelölése: „Ex l. R. et Cost. versarum in fine.” = ex libro registorum et constitutionum versarum in fine (i. m. 449). — 2. „Sigethiensis, à Sigetho, Vngariae oppido, arceq; Solymani obsidione, & morte, illustri; quanquam enim Tyranni copijs sit expugnata, is tamen sub ipsa victoria, alui profluvio extinctus est. In eo Conventu, (cujus neque S. Antonini, neq; Cardinalis Pazmanij, neque Plodij catalogi meminere) Fr. Paulus Hungarus A. A., & Philosoph. M. & S. Th. Lector, Regulam, & Constitutiones pro sororibus Monasterij Leporum se ex Vngarico latine vertisse fatebatur anno 1474. in die S. Remigij vt autentica exemplaria, quae apud me sunt attestantur, alibi tamen memocratur à Plodio.” Széjgyezetben: „Istuäffi l. 23. pa 485” (i. m. 529). FERRARI e két megjegyzése volt az, amely lehetővé tette KLUCU JÁNOSNAK, szövegünk első közlőjének, hogy kétségtelen bizonyossággal meghatározza a forrító személyét.

Mármost az a kérdés, hogy honnan vette FERRARI a maga értesüléseit. Két forrást maga is megemlít (l. fent). Sajnos azonban számunkra ezek a források nem túlságosan hasznosak. Ugyanis az utóbbival nem a Váci Pálra vonatkozó közlését dokumentálja, hanem Sziget elestét, az előbb említett forrás pedig nyomtatásban nem jelent meg, és kézirata — Rómában lévén — számunkra nem hozzáférhető. Rendelkezésünkre áll azonban IVÁNYI BÉLA e tekintetben különösen nagy érdekű tanulmánya, amelyben — bár csak kivonatossan — ismerteti „A Sz. Domonkos-rend római központi levéltára” címen (LtKözl. 1929: 1—30) mindazt, ami ebből a gyűjteményből még kiadatlan és a magyar történetírás számára ismeretlen.¹ Az archívumnak különösen a IV. szériája (Registra magistrorum generalium, eorumque vicariorum) gazdag magyar anyagban. A széria az 1469. évvel kezdődik, és közel 300 kötetből áll. Ezek a registratura-könyvek, amelyekben „1474-től kezdve a magyar dominikánus provincia külső és belső életének minden mozzanatát rögzítve találjuk.” Ezekben vannak a Váci Pálra vonatkozó megjegyzések, amelyeket IVÁNYI BÉLA szívességéből ezúttal először van módunk szó szerint tanulmányozni. A számunkra fontos be-

¹ Vö. még űő., Bilder aus der Vergangenheit der ungarischen Dominikanerprovinz unter Benützung des Zentralarchivs des Dominikanerordens in Rom. (Extrait des Mélanges Mandonnet, tome II, pp. 437—78.) Paris, 1930; tartalma azonos a fenti dolgozattal.

jegyzések időrendben az alábbiak:¹ 1. 1476. június 3. (Series IV. volumen 3. 111a): „Frater Paulus de Wacia artium magister et theologie lector habuit licentiam procurandi elemosinas et pecunias pro subsidio studii usque ad magisterium et potest dare servientibus sibi mercedem, potest praedicare in provincia Vngarie cum uno socio et dum est in itinere confiteri omnibus fratribus ordinis et bis in anno plenarie. Nullus inferior etc. Datum Florencie, III. junii.”² — 2. 1478. július 10. (uo. 115b): „Magister frater Paulus de Wacia fuit auctoritate apostolica factus magister in theologia, ut apparet in copia signata: ✠. Datum Rome X. julii 1478.” — 3. 1478. július 11. (uo. 115b): „Magister Paulus de Wacia habuit confirmationem omnium gratiarum sibi concessarum et nunquam possunt revocari, nec de verbo ad verbum. Datum XI. julii.” — 4. 1478. július 10. (uo. 115b): „Magister Paulus potest tenere et mutare socium clericum vel conversum in obsequium et potest recipere elemosinas et pecunias pro libris et socii necessitatibus et suis et potest confiteri ipse et socius plenarie tocians quctiens. Datum X. julii.” — 5. 1478. július 11. (uo. 115b): „Magister Paulus de Wacia conventus Wiennensis, provincie Theutonice fuit translatus ad provinciam Hungarie et ad conventum Pestiensem vel Zegedinensem, vel alium, ubi recipi poterit a maiori parte fratrum. Datum XI. julii.”

Ezzel megszakítjuk IVÁNYI anyagának közlését, mert a legközelebbi feljegyzés kelte előtt még egyszer találkozunk Váci Pál nevével és írásával. A „Prima pars Summae Theologie B. Thome Aquin.” című 1477. évi velencei nyomtatvány³ végén a következő kézzel írt bejegyzés található: „Illuminavi anno domini 1480, et finivi librum

¹ IVÁNYI BÉLA kéziratos feljegyzéseit felhasználta HARSÁNYI ANDRÁS (A Domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt. 1938. 233) és VERESS ENDRE (Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221—1864. 1941. 249, 327) is, de szó szerinti közlést csak ez utóbbi ad, mégpedig az 1. és 2. bejegyzésről.

² VERESS a kelet helyéről (Firenze) úgy gondolja, hogy Váci Péter (így!) 1474 őszén jött le ide, miután a regulák fordítását befejezte (i. m. 327). Ez azonban nagyon kevés bizonyíték mellett, hogy Váci Pál Itáliában is járt egyetemre. Tudjuk, hogy írónk rendjét központilag irányították, tehát az utasítások nem a rend tagjainak tartózkodási helyén keletkeztek; vö. az 1478. évi bejegyzéseket, amelyek Rómából vannak keltezve, és Váci Pálnak mégis mint a bécsi konventus tagjának adnak utasítást. Sokkal valószínűbb az, hogy 1476-ban a Magyarországon tartózkodó Váci Pál tanulmányai idejére a bécsi konventusba kérte felvételt, és onnan helyezte vissza rendje 1478-ban tanulmányai befejeztével Magyarországra. — PITROFF PÁL (Katolikus Lexikon. 1931—33. IV, 430) nem tudom, milyen alapon, azt állítja, hogy Váci Pál 1474—80 között a Nyulak szigotén élt; vö. BOGNÁR A.—LÉVÁRDY F., Példák Könyve 1510. Cod. Hung. IV, 291.

³ LÁNYI KÁROLY tévesen kéziratnak tartja (Magyar egyháztörténelem. Átd. KNAUZ NÁNDOR. Esztergom, 1866. I, 602); ismerteti CSONTOSI JÁNOS (MKönyvsz. 1879:55) és Kalauz az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum részéről rendezett könyvkiállításához. 1882. 17; LÁNYI tévedését helyesbíti KATONA LAJOS (Nytár. XV, XI. 1.) és BÉKÉSI EMIL (Katolikus Szemle 1902:746).

illuminando sexta feria in die octava Thome Cantuarensis infra octavas nativitatis verbi dei incarnati, filii dei altissimi et beatissime Christifere Marie in divina et humana natura unius suppositi, cui laus et gloria. Ego frater Paulus de Wacia magister in artibus et theologie. Amen” (a bejegyzés hasonmása HORVÁTH SÁNDOR szerk., A szent Domonkosrend múltjából és jelenéből. 1916. 233). A név és a tudományos fokozat egyezik az eddigi ismereteinkkel, tehát semmi okunk sincs feltételezni, hogy itt nem az apácaregulák fordítójával van dolgunk. Van ebben a nyomtatványban még egy számunkra fontos bejegyzés: „Iste liber est conventus sancti Johannis baptiste”, ami arról is tanúskodik, hogy az illuminator magával vitte a könyvet új állomáshelyére. KLUCH dolgozatából ugyanis tudjuk, hogy a Keresztelő Szent Jánosról elnevezett domonkos konvent Nagyszombatban volt (i. h. 4), ahol Pálunk később magas rendi tisztséget töltött be.

Ugyanebből az évből van még egy adatunk, ami azonban gondolkodóba ejt. PRAY (Specimen hierarchiac Hungaricae. Pozsony—Kassa, 1776. 434) Episcopi Milkovienses címszó alatt ezeket írja: „Ejusmodi fuit Paulus de Wacia, qui litteris indulgentiarum a quinque Cardinalibus anno 1480. die 24. Decemb. datis ad calcem ita subscriptus est: Et ego Paulus de Wacia Episcopus Argensis, et Suffraganeus Transsilvaniensis, damus et concedimus etc.” KLUCH szerint nem valószínű, hogy az itt említett argyasi püspök azonos lenne a mi Váci Pálunkkal, mivel a fordító ugyancsak 1480 végén egyszerűen magisternek és lectornak nevezte magát (i. h. 4; az argai vagy argyasi és milkói püspökségre vö. RUPP, Magyarország helyrajzi története. 1876. III, 244). HARSÁNYI ANDRÁS is ezen az állásponton van, mert a Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum sem említi Váci Pált a domonkosrendből püspöki méltóságra emelt fráterek között (i. m. 234). Csak VERESS ENDRE van határozottan Váci Pál püspöksége mellett (i. m. 249), bár a tőle felhozott forrás: egy 1483. december 24-i keletű római búcsú-engedély Váci Pál argyasi püspöktől való megerősítése nem értékesebb, mint PRAYÉ (KARL FABRITIUS, Urkundenbuch zur Geschichte des Kisder Kapitels vor der Reformation und der auf dem Gebiete desselben ehemals befindlichen Orden. Hermannstadt, 1875. 100).

Az 1482. évi megbízásra vonatkozó feljegyzés ugyancsak a rendi levéltárban található és IVÁNYI szerint az alábbi szövegű: 6. 1482. április 10. (Series IV. volumen 6. 144a): „Provinciali et patribus infrascriptis fuit facta commissio super conventus s. Budensis et Pestiensis, videlicet magistris Johanni Episcopi vicario Transsilvanie et Paulo de Uacia priori conventus Ternaviensis et fratribus s. Bernardo predicatori de conventu Cassoviensi et fratri Petro de Kalmanczehi superiori conventus Jauriensis, ut simul visitent dictos conventus et provideant in omnibus ac si reverendissimus magister ibidem adesset et quod conventus stent mea dispositione, ut nunc

stant, quo usque dicti commissarii ibidem erunt congregati simul pro totali reformatione dictorum conventuum et mandatur omnibus etc. et semper annullatae omnes litere vicariorum et dictus conventus fuit positus immediate cure provincialis pro tempore existenti, priusquam per dictos commissarios fuerit de eo dispositus. In contrarium etc. Datum Rome, X. aprilis 1482."

Az eddig ismertetett és kétségtelen hitelű egykorú adatok alapján kikövetkeztethetünk még néhány pontos évszámot, mely Pálunk életének egy-egy állomását jelenti. Minthogy 1448-ban valószínűleg az „artista” (bölcészeti) baccalaureatusi vizsgát állta ki, amelynek feltétele a betöltött 21. év volt, születését 1427-re tehetjük. Ismerve az egyes egyetemi fokozatok eléréséhez szükséges tanulmányi időket, feltételezhetjük, hogy 1450-ben licentiatus, majd 1451-ben magister artium lett. Ha tanulmányait megszakítás nélkül folytatta, akkor 1457-ben baccalaureatusi fokozatot szerezhett a hittudományi karon és 1460-ban lectorrá avathatták (a tanulmányi időket ismerteti: *FRAKNOI* i. m. 7). Ekkor azonban tanulmányait megszakíthatta, mert a registratura-könyv szerint csak 1476-ban kapott engedélyt arra, hogy a magisteri (természetesen most már *theologiae*) cím megszerzésére élelmet és pénzt gyűjtsön. Mindenestre beváltotta rendjének hozzáfűzött reményeit, mert két év múlva a hittudomány magistere lett, ami egyenlő az akkori legmagasabb tudományos fokozattal: a doktorátussal. Ez utóbbi cím azonban csak azokat a magistereket illette, akik az egyetemen tanítottak (vö. *KINK* i. m. 55); ebből tehát azt is tudjuk, hogy tudományos oktatással nem foglalkozott.

Fontos kérdés még az, hogy Váci Pál neve születési (származási) helyét vagy esetleg rendházának helyét jelöli-e. Ez sajnos nem derül ki az eddigiekből, de bizonyos következtetéseket itt is eszközölhetünk. *SZARKA GYULA* közvetett következtetés eredményeként a kérdést eldönti úgy, hogy Váci Pált rendházának helyéről jelenti ki elnevezettnek (Váci domokos konvent története. 1912.). Ezt elhinnünk azonban igen nehéz, mert semmiféle bizonyítékunk nincs arra vonatkozólag, hogy Vácott a mohácsi vész előtt domokos ház volt. Ebben kételkedik *RUPP* is (i. m. I, 692). *FERRARI* felsorolja a XIV. és XV. századbeli magyar dominikánus kolostorokat részint Antoninus, részint Plodius és végül Pázmány véleménye alapján, de azok között egyszer sem említi a váciit. Igaz, hozzá is fűzi, hogy a felsoroltakon kívül egyéb kolostorok meglétét is biztosnak tartja, amelyek, miként a szigeteti, komáromi és a váci, elpusztultak (i. m. 506—9). *SZARKA* állítása igazolására felhasználja Pázmány szavait is: „...incredibile videantur, in tam opportuno amloque loco nullum Religiosorum Coenobium extitisse unquam ante cladem Mohacsianam” (*PÉTERFY*, *Sacra concilia*. II, 217). *SZARKA* még egy külső érvet felhoz. A tőle idézett *J. QUETIF—J. ECHARD* (i. m. I, 849) a következőket írja: „F *PAULUS* Hungarus patria et profes-

sione Vaciensis artium magister . . .” Szórol szóra ugyanígy HORÁNYI (i. m. 180—1). Ebből a mondatból SZARKA, mivel a professio a domonkosoknál a szerzetesi fogadalmat jelenti, fogadalmára nézve vácinak gondolja Pálunkat, tehát igenis kellett Vácott dömés kolostornak lennie. Ez a mondat azonban mindaddig nem bizonyít semmit, amíg direkt úton is be nem bizonyosodik a váci rendház korai megléte. Ez a bizonyíték éppen olyan gyenge, mint Pázmánynak az előbb említett gyanúján alapuló. Bár J. QUETIF—J. ECHARD műve a legszigorúbb tudományos ellenőrzésen ment keresztül (vö. i. m. Praefatio), mégis észre kell vennünk, hogy Váci Pálról HORÁNYIVAL együtt ők sem mondanak semmi újat, hanem csaknem szórol szóra idézik FERRARI sokat emlegetett idevágó megjegyzéseit. Ezt egyébként nem is titkolják, hanem pontosan megjelölik forrásuk helyét. Emellett J. QUETIF—J. ECHARDnál is van egy 1303. évi magyarországi kolostorfelsorolás, amelyben természetesen nincs Vácott rendház említve. Mivel a XV. század második felében és a XVI. század elején IVÁNYI BÉLA sem tud váci dömés kolostorról (i. h. 16—7, illetőleg 453), Pálunkat csak születési helyéről tartom elnevezettnek, de nem tartom Vácott fogadalmat tett szerzetesnek.¹

A továbbiakban még azt kell megvizsgáljunk, hol, milyen okból és kiknek a számára készült a fordítás. Nem világos FERRARI megjegyzéseiben a mű keletkezési helyének megnevezése, mert erre vonatkozó történeti ismereteinknek ellene mond (l. a fentebbi idézeteket). Az 1. megjegyzésben a fordítást „in Conventu Sigetij, pro insula leporum” véli elkészültnek, míg a 2. megjegyzésben a szigeti (nem insula) kolostort — bár maga is kételkedve — tekinti a fordítás helyének: „Sigethiensis (ti. conventus) . . . In eo Conventu, (cujus neque S. Antionini, neq; Cardinalis Pazmanij, neque Plodij catalogi meminere) Fr. Paulus Hungarus . . . se vertisse fatebatur.” Nyilvánvaló, hogy az idegen nyelvű FERRARI félreértette a szóbeli felvilágosítással szolgáló magyar informátorát, aki latin beszédjében a Nyulak szigetét hol insula leporum-nak, hol meg egyszerűen sziget-nek nevezte, máskor meg a magyar szót ellatinosítva sigethiensis conventus-t emlegetett. FERRARI, aki művéből láthatólag igen jól ismerte a magyar történelmet, a sigethiensis szót az elesett Szigetvárral azonosította, és ha kételkedve is, de feltételezett oda egy domonkos kolostort, bár a tőle ismert kolostor lajstromokban a sziget(vár)ji nem szerepelt (i. m. 506—9). Ebben azonban tévedett, mert egyetlen rendelkezésünkre álló forrásmunka sem említ Szigetváron dömés kolostort (M. BOMBARDIUS, Topographia magni regni Hungariae. Viennae, 1750. 254; RUPP, i. m. III, 299). Az elmondottakból kitetszőleg a mű keletkezési helye nem lehetett Szigetvár,

¹Bár indoklás nélkül, de hasonló véleményen van BÉKÉSI EMIL is (i. h. 746).

de még a Nyulak szigete sem, hiszen itt a domonkosoknak férfikolostoruk köztudomásúlag nem volt (IVÁNYI: i. h. 16—7, illetőleg 453). Következtethetünk azonban Budára, a Nyulak szigeti apácamonostorhoz közeleső férfikonventusra.¹

A fordítás nyilván rendi utasításra készült, és szoros összefüggésben van a rend 1452-ben megindult megreformálásával (HORVÁTH JÁNOS, A magyar irodalmi műveltség kezdetei. 1944. 122; uo. bő irodalom). A szigorúbb áramlat FERRARI megjegyzése szerint több magyarországi rendházat érintett: „Apparet ex hisce literis, non unum aut alterum, sed plures in Ungaria Conventus M. Fr. Leonardum per triennium circiter, ab anno sc. 1454. usque ad 1457. ad strictioris vitae normam traduxisse” (i. m. 591). A Leonardustól irányított szigorítás azonban nem lehetett kellő hatással a rend Nyulak szigeti nőkolostorának lakóira, mivel a generale capitulum 1468-ban az alábbi megbízást adta a magyar tartományi főnököknek: „Committimus reverendo patri provinciali Hungariae, ut sorores nostri ordinis in insula leporum prope Budam existentes admoneat et requirat, ut si dictae moniales et priorissa ibidem se obedientiae ordinis subicere voluerint graciisque et privilegiis apostolicis sibi concessis resignare, eisdem de fratribus necessariis provideat; quod si ordini obedire contempserint, ex tunc eisdem concedimus liberam facultatem per praesentes dictum monasterium et sorores ibidem commorantes a nostro ordine penitus rescindendi et absecandi et tam quam inobedientes et indignas filias religionis; ammonentes eas in domino Jesu Christo, cui sincerum debent exhibere famulatum, ut ad obedienciam quam ordini professe sunt, redire debeant et teneantur” (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica. 1900. VIII, 311; HORÁNYI i. m. 180—1; THEINER, Vetera monumenta hist. Hung. sacram ill. II, 369). Nyilvánvaló, hogy e határozat maradéktalan végrehajtására való törekvés volt az apácaregulák és a konstitúciók lefordításának kiváltó oka. Ez az idézet igazolja FERRARI azon állítását, hogy fordításunk „pro sororibus Monasterij leporum” készült (i. m. 529).

FERRARI két megjegyzésében van egy nyugtalanító ellentmondás: az elsőben ugyanis magyarról latinra, a másodikban meg latinból magyarra való fordításról beszél. Nézetünk szerint itt nem lehet másról szó, mint egyszerű tévedésről, hiszen az elsőben a magyar szöveg stilisztikai szépségéről is nyilatkozik — valószínű, hogy magyar tolmácsa véleménye alapján (vö.: KLUCH: i. h. 3; KATONA: i. h. XXXIX—XL. l.; HARSÁNYI i. m. 232).

¹ Kódexünk szigetvári keletkezését HARSÁNYI is elveti (i. m. 232). — ÖRI G. GYÖRGY (Margitsziget történelme az I-ső századtól a jelenkorig és a Margitszigeten lakott hét tekintélyes szerzetes rendnek eredete, rendeltetése, főbb szabályai, színezett öltözete s rövid történelme ábrákkal. Kecskemét, 1877². 140). FERRARI nyomán (i. m. 522) azt bizonygatja, hogy igenis volt a domonkosoknak férfikonventjük a Margitszigeten.

Az előzőkben már utaltam rá, hogy a ránk maradt szöveget nem tartom azonosnak azokkal a példányokkal, amelyeket FERRARI látott. Itt most összefoglalom a vonatkozó bizonyítékaimat azzal, hogy azok közül egyiknek-másiknak a részletezésére még megfelelő helyeken visszatérek: 1. A FERRARI látta kéziraton rajta volt az 1474-es évszámon kívül az is, hogy Szent Remigius napján készült; a mi kéziratunkon ennek nyoma sincs, és semmi sem mutat arra, hogy az utolsó lapról ez lekopott. — 2. A Váci Páltól használt némely betű: a *x*: *cs*, *cf*: *cs*, *z*/*f*: *zs*, *ø*: *ö* részben nyomtalanul eltűnt a kódexírás gyakorlatából, részben pedig csak elvétve bukkant föl, aminek az lehet a magyarázata, hogy a fordító lotisztázott példányt is készített, amelyben nem használta a társainak szokatlan betűket. Ez a tisztázat kerülhetett azután a másolók műhelyébe, ahonnan talán nem is egy másolat jött ki, hiszen FERRARI több példányról beszél: „vt autentica exemplaria attestantur” (i. m. 529). — 3. A mi példányunk ezzel az írással, a benne kijavított sok helyesírási és fogalmazási hibával akkor sem lehetett mindennapi olvasmány-nak szánva, mert olvasása éppen olyan nehéz volt, mint ma. Csaknem azonos indokok alapján hasonló a véleménye HARSÁNYI ANDRÁSNAK is (i. m. 231); és — bár nem bizonyítják —, de fordítás-fogalmazványnak tartják VARGHA DAMJÁN (HORVÁTH SÁNDOR szerk., A Szent Domonkos-rend múltjából és jelenéből. 1916. A Szent Domonkos-rend és a magyar kódexirodalom. 236; Szent István Akadémia Értesítője 1916: 109, 110, 116; 1943: 38) és TIMÁR KÁLMÁN (ItK. XLI, 266).

Az eddigi kiadások bírálata

A Birk-kódex eddig öt betűhű kiadásban jelent meg: 1. KLUCH JÁNOS, Ismeretlen magyar nyelvemlék 1474-ből a bécsi udvari könyvtárban: MKönyvsz. 1889: 8—21. A szöveg előtt általános ismertetés (1—7), utána néhány nyelvi magyarázat (21—2). — 2. ZOLNAI GYULA, Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. 1894. 136—41. Az eredetinek 2a lapját közli, s jegyzeteiben szómagyarázatokat is ad. — 3. DÉZSI LAJOS, Szent Ágoston reguláinak magyar fordítása Coelius (Bánffy) Gergelytől¹ (1537.): AkNyelvÉrt. XVII. Ez a közlés sem teljes, mert az eredetinek csak 1a, 1b, 2a és 2b lapját adja. — 4. KATONA LAJOS: Nytár. XV, 345—56. A kötet bevezetőjében, a XXXVII—XLIII. lapon bő ismertetést ad. — 5. PUSZTAI ISTVÁN, Megjegyzések a Birk-kódex eddigi kiadásaihoz és a források kérdése: MNy. LIV, 107—11. Ez a dolgozat mintaképpen a 2a levél első felét és a 4b levél egyik fejezetét mutatja be. — Az öt kiadás közül csak KLUCHÉ, KATONÁÉ és az utóljára említetté lehet kritika tárgya, mert ZOLNAI és DÉZSI szövegüket KLUCHÉRÓL másolták. Hasonmást eddig KLUCH adott, mégpedig az 1a és 4b lapról, őt utána pedig SZABÓ DÉNES a 2a lapról (A magyar nyelvemlékek. 1952. XI. 1. és 1959. XIV. 1.). A két hasonmás közül KLUCHÉ nehezen, SZABÓ DÉNESÉ kitűnően olvasható.²

KLUCH és KATONA szövegét egymással, valamint a KLUCHTÓL közölt hasonmással MELICH JÁNOS hasonlította össze (MNy. XIII, 297). MELICH az alábbi 9 eltérést hozza föl:

	KLUCHNÁL:	KATONÁNÁL:	e kiadványban:
1.	14. sor: azt az monltorban	345 ²⁸ : azt a monltorban	1a16: aꝛt aꝓ mōltorban
2.	41. sor: keztetek	346 ¹⁶ : keztetők	1a38: keztetok
3.	44. sor: mere	346 ¹⁹ : merre	1a40: mere
4.	97. sor: az czepeznek	348 ⁴ : az czepeznek	1b41: aꝓ cꝓeꝓeznek
5.	99. sor: Hoꝓ ha valamel	348 ⁵ : Hoꝓ valamel'	2a1: Hoꝓ ha valamel
6.	358. sor: aianluan	355 ³¹ : aianluan	4b3: aianluan
7.	389. sor: a mit	356 ¹⁹ : am mit	4b29: am mit
8.	398. sor: [frat'eknek]	356 ²⁸ : [frateknek]	4b35: [fratēknek]
9.	403. sor: ez keꝓuexke	356 ³³ : ez kōuexke	4b39: eꝓ keꝓuexke

¹ Ismertebb nevén: Pannoniai Gergely (vö. BOB PÉTER, Magyar Athenas; CZVITTINGER DÁVID, Specimen Hungariae Literatae).

² Egy kapitulumot közöl mai helyesírással: BISZTRAY—KERECSENYI, A magyar próza könyve I. — Régi magyar próza. 1942. 63. — KATONA hegytelenül állítja, hogy ZOLNAI hasonmást is közöl kódexünkéből (Nytár. XV, XXIX. 1.).

Szerinte a 9 példa közül 4 esetben: az 1., 2., 3. és 9.-ben KLUCH, a 6. és 7.-ben pedig KATONA adta ki jól az eredetit, míg a 8. példában mindketten tévedtek; a 4. és 5. példát nem ellenőrizhette, nem lévén az 1b és 2a lapról hasonmása. Szerintünk a 6. példában is KLUCH másolt helyesen csakúgy, mint a 4. és 5.-ben is.

Éppen MELICH dolgozata volt az, amely fölhívta figyelmemet a két közlés és az eredeti kézirat egybevetésére. Az eredetitől való eltérések tömegét látva mindkét kiadásban, úgy találtam, hogy tudományos vizsgálódásra alkalmatlanok. Ennek bizonyítására általában a kódex 1a lapjáról vett példák alapján megpróbálom csoportosítani az eltéréseket jellegük szerint. (A fölhozott példákban KLUCH és KATONA adataira Kl., illetőleg Ka. jellel utalok.)

Az úgynövezett szerkesztői jelek kitételére egyikük sem fordít sok gondot. KATONA pl. nem jelzi, hogy az 1a lap első három sora a lap szélére van írva. A címfelirat utolsó két szavát mindketten ritkítva szedették, amivel egyébként a szövegbeli aláhúzásokat jelölik, holott Váci Pál ezt a két szót nem húzta alá. KLUCH viszont az 1a levél 4. sorának kezdő szavaival („Ezek vānak| kīkek”) nem jelzi az aláhúzást. Az 1a4: *parācf* [] *zōlōnk* adatban mindketten törlést jelölnek az *n* helyén, holott a kéziratban törlésnek nyoma sincs, hanem az *-on-* betűk alá vannak pontozva; ugyanitt nem érzékoltetik azt sem, hogy a *z* helyett eredetileg *f* állott (Kl. 1: *parānczōlof n jk*, Ka. 345⁴: *parānczōlof n jk*). Hasonlóan ehhez KLUCH nem jegyzi meg, hogy az 1a11: [*lēšep*] szót először áthúzta, majd alápontozta az író, valószínűleg a törlés megsemmisítése végett. Egyikük sem hívja fel a figyelmet arra, hogy az 1a40: «*azt az*» szavak későbbi betoldások (Kl. 44, Ka. 346¹⁹).

Kevés figyelmet szentelnek a központozás helyes visszaadásának. Erre példát csak az 1a lapról számtalant lehetne fölhozni. A teljesség helyett csak néhány jellemző adat: vesszőt jeleznek ott, ahol ennek nincs nyoma, pl. Kl. 9: „*mendennek, mint*” | Ka. 345¹²: „*mendennek, mint*” | helyesen 1a11: „*mēdēnek mūt*”; nem jeleznek semmit ott, ahol nem csak vessző, de még elválasztó jel is van, pl. Kl. 4: „*lēgen fēg*” | Ka. 345⁸: „*lēgen fēg*” | helyesen 1a7: „*lēgen, | fēg*”.

A rövidítéseket mindketten feloldják. Ebben a tekintetben KATONA eljárása volt a helyesebb, mert ő legalább dőlt betűvel jelezte a tölcé beiktatott jeleket, igaz, nem hibátlanul, pl. 346⁸: *quecunque*, helyesen 1a31: *qēq*.

KLUCH Váci Pál diakritikus jeleit mindig ponttal, KATONA pedig vesszővel adja vissza, pedig a kézirat ezen a téren változatosabb, mivel a pontot is, vesszőt is és ezeken kívül a félkör alakú vonalat is használja, pl. 1a2: «*nemel*»; 1a39: *tegetek*; 1a6: *eggeffegel*. Visszatérő jelenség az, hogy nem veszik észre a kéziratban jól látható jelet, pl. 1a2: «*nemel*» (Kl. címben és Ka. 345²: *n e m e l*), máskor meg ott is kiteszik, ahol a scriptor felejtkezett meg róla,

pl. az 1a6: <gvlekeztetek> szóban (Kl. 3, Ka. 345⁶); különösen gyakran elkövetik ezt a hibát olyan szavaknál, amelyekben a diakritikus jel funkciója kideríthetetlen, pl. az 1a1: «pi/pek»-nél (Kl. címben és Ka. 345¹). KLUCHNÁL az is előfordul, hogy rossz helyre kerül a jel, pl. Kl. 38: *zegenné*, helyesen 1a35: *zegēne*.

Nem kevés a hiba az egybeírások körül sem. Egybeírnak olyan szavakat, amelyeket Váci Pál különírt, pl. Kl. 12 és Ka. 345¹⁵: *valamiek*, helyesen 1a14: *vala miek*, és elkövetik az ellenkező hibát is, pl. Kl. 26, Ka. 346¹: *utaliak meg*, helyesen 1a26: *utaliakmeg*.

A kis- és nagybetűket sem különböztetik meg túlzott gondossággal, pl. Kl. 5: *se* 1a8: *Se* helyett, Kl. 9: *mert* 1a11: *Mert* helyett és Ka. 345¹⁴: *ó* 1a12: *Θ* helyett.

Nem nagy jelentőségű, de megemlíthető, hogy KLUCH igen sokszor nem ügyelt az *f*-ek és *s*-ek megkülönböztetésére, pedig Váci Pál szó elején és szó belsejében következetesen *f*-et (kivétel 3b22: *elmesfeget*, 4b24: *masnak*, 4b40: *puicialisnak*); szó végén *s*-et írt. Két bizonyító példa erre KLUCHTÓL: 26: *sororit* és 35: *keuelseg*, helyesen *f*-sel (1a26, 1a33). KATONA szövege e tekintetben jobb, melyes akad nála is elnézés, pl. 346¹: *sororit*, helyesen 1a26: *fororit*.

Az eddigieknél sokkal nagyobb figyelmet érdemelnek azok az esetek, amelyeknél a körültekintőnek nem nevezhető másolás a hangtani kérdésekkel foglalkozó kutató számára teljesen használhatatlanná teszi a kiadványokat. Néhány ide vágó példa: Kl. 15: *[erötelen/]*, Ka. 345¹⁹: *[erötelen/]*, helyesen 1a17: *[eretelen/]* | Kl. 19: *oltezetet* helyesen 1a20: *oltozetet* | Ka. 346¹⁶: *keztetők*, helyesen 1a38: *keztetek* | Kl. 21: *ijekezzének*, Ka. 345²⁵: *ijekezz'enek*, helyesen 1a22: *ijekeközzenek* | Kl. 20 és Ka. 345²⁴: *tar/alkodnak*, helyesen 1a21: *tar/olkodnak* | Kl. 47: *bolgataol ... bantaol*, Ka. 346²²: *bolgataol ... bantool*, helyesen 1a42—43: *bolgatool ... bantool*.

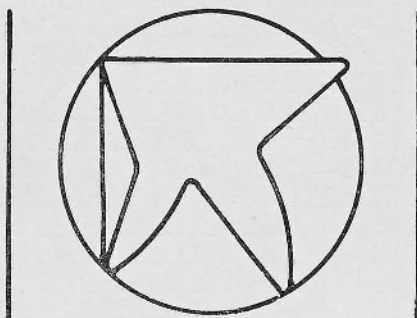
Az előadottak Váci Pál szövegének újra való kiadását és főleg hasonmással együtt való kiadását kellőképpen megokolják. Nem elegendő már a hibák egyszerű lajstroma, hiszen a viszonylag rövid szöveg minden sorára esik egy-két javítani való, mégpedig olyan, ami nyelvi vagy helyesírási szempontból döntő jelentőségű. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy KLUCH és KATONA másolatában a hibák nagy száma nem csak gondatlanság eredménye, hanem sok esetben közrejátszik az, hogy írónk betűjelei nem mindig egyértelműek, és ráadásul a papír is erősen megrongálódott. Éppen ezért a hasonmás tanulmányozása a most közölt olvasat mellett is ajánlatos.

A kézirat külalakja és az átírás módszere

KLUCH és KATONA a kódex külsőségeit illető megjegyzései gondos szemrevételezésen alapulnak, és azokhoz hozzá semmit sem tehetünk.

A kézirat négy negyedréttű sűrűn teleírt, számozatlan papírlevélből áll, és egy eredetileg 12 levélre terjedhető egésznek a harmadrésze. A fennmaradt töredék az eredetinek 1., 3., 10. és 12. levele lehetett. Méretei a következők: az 1. lap magassága 196 mm, szélessége 147 mm, a 2. lap magassága 208 mm, szélessége 149 mm, a 3. lap belső szélének magassága 208 mm, a külső széléé 210 mm, szélessége 144 mm s a 4. lap magassága 196 mm, szélessége 142 mm (KLUCH: i. h. 6; KATONA: i. h. XXXVIII. l.).

A kódex anyaga papír. A 2b és 3a lap hajlatában vízjel van, amelynek ábrája ez:

A jel méreteiben és alakjában legnagyobb hasonlóságot a C. M. BRIQUET (Les filigranes. Paris, 1907.) gyűjteményében közölt 5961-es számú figurával mutat. A jelhez adott magyarázatból megtudjuk, hogy az üllő az Ancona melletti Fabiano városka címerében szerepelt, és az itteni papírmalmok ezért használták vízjelként. A mi jelünk, illetőleg variánsai 1455 és 1477 között keletkezett papírleveleken fordulnak elő Európa legkülönbözőbb helyein (Udine, Velence, Palermo, Róma, Foligno, Ongania, Württemberg, Gurek, Innsbruck, Boroszló, St-Veit, Sotheby) és 1456-ban Magyarországon is. Ugyancsak BRIQUET-től tudjuk, hogy az ezzel a jellel

ellátott papírivek 30×40 cm nagyságúak voltak, amiből megállapíthatjuk, hogy a mi kéziratunk papírjából mintegy 1—1 1/2 cm-t levágtak, mégpedig mind a széléből, mind a hosszából.

Az 1. és 4. lap külső és belső fele erősen megrongált állapotban van. Az 1a, illetőleg 1b oldalon a margó jobb felső szélétől kb. az oldal közepéig talán molyrágás miatt hiányok vannak, s ezek egy-egy sorvégnél a szövegben is hiányt okoznak. A 4. lap jobb alsó sarkából több-kevesebb le van tépve. A tépés néhány szót is elcsont. Hogy a lapot körülvágták-e, azt ma már szemmel nem lehet megállapítani, mivel a szélek, különösen az 1. és 4. levélé foszladozni kezdtek. Az írás nyomaiból arra lehet következtetni, hogy az 1a, 1b, 2a, 2b lap alsó szélén és a 4a és 4b lap tetején 1—1 sor vagy a könyvkötő, vagy az enyészet áldozatául esett (vágásról leginkább a 2a, illetőleg 2b lap alján lehet szó). Tudjuk, hogy kódexünket egy másik könyv bekötő táblájából fejtették ki. Erről tanúskodik az a körülmény, hogy az 1. és 4. lap külső és belső fele egyaránt foltos, mégpedig enyvtól és nedvességtől. Ebből arra lehet következtetni, hogy a kézirat a táblában kiterjesztett alakban helyezkedett el, és ez a folió érintkezett a táblával. Ennek a foliónak éppen a hajtásában egy kétsoros feljegyzés: „Salutem et mei commendationem pater vicarie” látható, mely sokkal későbbi kéztől származik. A 2a, 2b, 3a és 3b lapon folt csak kevés akad, az sem okoz nehézséget az olvasásban, szemben a többiekkel, amelyeket az oldódó tinta, az enyv és a nedvesség teljesen megbarnított. A 2. és 3. lapon is akad molyrágás, de ez a szövegben hiányt nem okoz.

A kéziratot jelenleg a Széchényi Könyvtár őrzi. Egyszerű könyvfedélben viaszos borítólapok közé van elhelyezve a négy lapnyi szöveg. A fedél külső bal sarkában előnyomott vignettán kézzel írott jelzet van: „Ser. nov. 3426” (a bécsi es. és kir. udvari könyvtár jelzete). Ugyanezt látjuk a tedőlapok külső hajtásának alsó részére ragasztott vignettán. A kihajtott fedőtábla belső részének bal alsó sarkában kis címke van 70-es számmal. A fedőtábla és a viaszos borítólap között kivehető cédulán ez áll: „MNy. 71. Birk-kódex. Váci Pál apácaregulái. 15. sz.” Ez a Széchényi Könyvtár jelzete. A legfelső védőlap olyan nagyságú, mint a tedőtábla, rajta ceruzás kézírás: „Magyar Nyelvemlék. Birk-codex.” Alatta három bélyegző lenyomata: 1. „M. N. Muzéum könyvtára Kézirattári Növedéknapló 1933. év 58. sz.”; 2. „K. K. Hofbibliothek” (és a Habsburg-címer); 3. „A. M. N. Muzéum Könyvtára”. Ez a viaszos fedőlap az alsó kemény borítólap jobb (külső) széléhez van ragasztva. Alatta még két védőlap van: az egyik a kemény tábla felső, a másik pedig az alsó széléhez ragasztva. A felsőn ismét az előbbi ceruzás bejegyzés: „Ser. Nov. 3426”. Az így elrejtett kézirat első oldalán a jobb felső sarokban a lapszállal párhuzamosan „Suppl. 3426.” olvasható. Az 1a és 4b, valamint a 2a és 3b lap hajlatában pecsét: „Bibliotheca Palat. Vindobonensis” és mellette „A. M. N. Muzéum Könyvtára”.

Minden egyes lapnak az első oldala meg van számozva. A számozás ugyanattól a kéztől való, amely a „Suppl. 3426.” jelzetet bevezette. A 3b lapon ceruzával írva „XXII. E. 15” jelzet olvasható.

A kézirat helyes olvasása és sajátosságainak gondos visszaadása igen nehéz, egyes esetekben talán megoldhatatlan feladatok elé állítja a kései kutatót. Fordítónk igen gyakorlott scriptor lehetett, s a fordítás és fogalmazás nehéz munkájában igen járatos. Írására s külalakra nem sokat adott, annál többet a gondolatok helyes visszaadására. A kézirat valószínűleg impurum, egy későbbi díszes kiállítású kódex fogalmazványa. Erre vall az, hogy az elnagyolt kurzív írás ellenére itt-ott helye van a díszes kezdőbetűknek, nem azért, hogy ezt a kéziratot díszítsék azok, hanem hogy a későbbi másoló ne felejtkezze meg róluk. Bizonyára ilyesfajta célból van aláhúzva pirossal a címszóveg (1a1: „*El kezdetik . . .*” stb.), valamint a kezdő sornak első három szava (1a4: „*Ezek vannak kikek*”). A továbbiakban a fekete tintával való aláhúzások szintén a másoló részére szóló utasítások vagy figyelmeztetések lehetnek. Mindezek és a rengeteg törlés, javítás azt igazolják, hogy ez a kézirat nem a rendelőnek vagy az olvasónak volt szánva. Igen gyakorlott olvasónak kellett lennie annak, aki ebben a szövegben könnyedén eligazodott. Voltaképpen nem is nagyon hibáztathatjuk sem KLUCH JÁNOST, sem KATONA LAJOST gondatlanságukért, hiszen feladatuk az volt, hogy e nyelvemléket minél hamarabb a közönség elé adják. El kell ismernünk, hogy még a leggondosabb körütekintés és hosszú tanulmányozás után sem lehet kellő biztonsággal megállapítani egy-egy betű- vagy más írásjel értékét.

Írónk betűvetése az olasz bastarda ductusára emlékeztet (MEZEY LÁSZLÓ, Paleográfia. Kézirat. 1959. 51.). Írása folyamatos, és nem nagy gondot vet a betűk pontos megkülönböztetésére. Olvasás közben sokszor meg kell állnunk és tűnődnünk, hogy vajon milyen betűvel állunk szemben. Különösen sok gondot okoz az *o* : *ö* (= *ö*, *ö*) megkülönböztetése. Írónk az *ö* hangot ugyannyi áthúzott *o*-val jelöli, ilyen esetekben az *o*-t kissé kövérebbekre hagyja. Sokszor azonban az áthúzás elmarad, pl. 3a27: *elozor* és *onon*, vagy esetleg nem látszik, pl. 3a1: *Midon*, vagy éppen helye sincs, pl. 1a22: *igekozzenek* és 3b6: *<fehetlenokrol>*. Ezekben az esetekben mi természetesen *o* betűt jelölünk, minthogy az eredeti írásképet akarjuk őrzékeltetni az olvasóval. Az *ö* hang ilyen változatos jelölésének azonkívül, hogy rámutat az író gondatlanságára, egyéb jelentősége nincs. A nyelvtörténész számára azonban sokkal jelentősebbek az olyan adatok, ahol az *ö* hangértékű *o* betű *e*-nek is, illetőleg az *e* *o*-nak is olvasható. Ilyen pl. az 1a21: *kiuel* adat *e*-je, melyet hogyha a következő sorban álló 1a22: *igekozzenek* és az 1b2: *imadatok* adat *o*-jához hasonlítunk, hajlamosak volnánk *o*-nak (ejtsd: *ö*) olvasni (így is tettünk már idézett dolgozatunkban: 108), de ha az 1b8: *vegen* adat első *e*-jéhez vagy az 1b38:

keuseb adat második *e*-jéhcz hasonlítjuk, ahol *ö* hang el sem képzelhető, akkor mégis az *e* mellett kell maradnunk. Hasonlóképpen kérdéses a 2a30: [*golga*] *gélko/ſa* adat első szótagbeli *e*-je, melynél az *o*-s olvasatot indokolná az előtte törölt szótöredékben jól kivethető *o* és a következő sorban álló 2a31: *golkos* adat, melynek *o*-ja nem téveszthető össze *e*-vel. Hogy mi mégis *e* mellett döntöttünk, annak magyarázata az, hogy a kérdéses betű a törölt és az utóbb álló adat *o* betűjétől jelentős mértékben eltér. Az *o* betűk nem csak *o*-nak, *e*-nek esetleg *ö*-nek olvashatók, hanem igen sokszor *a*-nak is, pl. 1a6: *hoj*, 1b15: *zokas*, 1b37: *Azok* stb. Ha jól megnézzük azonban az idézett szavak környezetében a többi *a* és *o* betűt, akkor ezekben az adatokban az *o*-s olvasatot választjuk (még a 2b39: *magatokat* adatban is, ahol pedig az *o* az említetteknel is jobban hasonlít az *a*-hoz, mégis jelentékenyen eltér a közvetlen mellette álló három *a* betűtől). Ugyanígyen indítékok alapján írjuk át pl. az 1a28: *fororok-nak* és a 2a10: *azgon o-it*, ahol a környezet alapos tanulmányozása nélkül *foraroknak*-ot és *azgan-t* is olvashatnánk. Szerzőnk *a* betűjele egy adatban (2a9: *na kvl*), amelyet KLUCHTÓL és KATONÁTÓL eltérőleg előzőleg mi *e*-nek olvastunk (Kl. 109, Ka. 348¹⁴, i. munkánk 108), a fénykép és a nagyított filmmásolat alapján határozottan *a*-nak bizonyult. Scriptorunk *a*, *o*, sőt *u* betűinek félreérthetőségét bizonyítja az a körülmény, hogy mi a 2b27: *ragulmatlahokat* és a 3a22—23: *v-tulfo* adat második szótagjában *u*-t látunk, míg KATONA és KLUCH az első szóban *a*-t, a másodikban *o*-t olvas ugyanott (Kl. 188, 232; Ka. 350²⁷, 352⁴). Bár kevesebb esetben, de hasonló problémát okoz az *i* és *e* betűjelek egymástól való megkülönböztetése. KATONA is, KLUCH is a 4a2 és 4b10: *rüiden* adat közül az elsőben az első szótagbeli *i* helyén *e*-t olvas (Ka. 354⁸ és 355³²; Kl. 308 és 366) nyilván annak alapján, hogy az előbbi adat első szótagbeli *i*-jén sincsen pont, míg a másodikban van. Ez azonban nem lehet az *i* és *e* megkülönböztetésének kritériuma, hiszen az egy sorral lejjebb álló 4a3: *kelletik i-jén* sincsen pont. Sokkal döntőbb az, hogy a kérdéses adatban nem látszik az *e*-nek (gót *e*-nek!) a kampója. Kellő vizsgálódás nélkül a *v* helyén is *i*-t olvashatunk, mint tette azt KLUCH is, KATONA is a 3b38: *kolomben* szóban (Kl. 300; Ka. 353³⁵). Ha azonban egybevetjük az 1b13: *kvemben* és 3a34: *kvlon* szavakkal, akkor meggyőződünk arról, hogy az első adatban egy (ü értékű) kissé elnagyoltan írt *v*-vel s nem *i*-vel van dolgunk. Akad azonban félreértés a mássalhangzóknál is. A 2a26: *Juhakat* szó kezdőbetűje, bár *ŷ*-nek látszik, mégis azt kell mondanunk, hogy ez nem *ŷ*, hanem egy lefelé rántott szárú *r*. Ezt bizonyítja a 2b44: *mul stzol* adat *z*-je is, ahol ugyancsak elképzelhetetlen ebben a helyzetben *z* hang. Maga Váci Pál sem kedvelhette ezt az elstilizált *z*-nek látszó *r*-t, mert a 2b2: [*z*] *re/telietek* adatban a fentiekhez hasonlóan indított *r*-t áthúzta, és helyette szabályos jelet írt. Mi az íráskép helyes érzékeltetése céljából ezeken a helyeken *z*-t jelöltünk. Ugyanez

vezetett bennünket az 1b38: *kit*, 2b40: *nectet*, 3a13, 41, 3b24, 35: *tetít*, 3a24: *nekít* stb. adatok szóvégi *t*-inek visszaadásánál. Ezekben az adatokban szóvégen ugyanis *k*-t várnánk, amit sok esetben szabályosan jelöl Váci Pál, pl. 1a4: „*Ezék vānak kikek parāc[ff]zolonk hoj meg tarchatok*”. Ennek a jelenségnek elfogadható magyarázatot aligha lehet adni. Gondolhatunk arra, hogy Váci Pál a *k* ~ *t* jelek használatát illetőleg asszociációs zavarokkal küzdött (vö. 1a4: *kikek* és 1a21: *ajokak*, tárgyeset!), de arra is, hogy az előbbieknél a *t* jel voltaképpen rövidítő jel. Emellett lehetne felhozni a 2a24: *zerzetleknec* utolsó *k*-ját, ahol ha a horogtól eltekintünk, egy ugyanolyan szóvégi *t* marad előttünk, mint az előbbi szavakban. Egyik érv sem elég meggyőző azonban, éppen ezért átírásunkban megmaradtunk a *t* jel mellett.

Nem könnyű Váci Pál kis- és nagybetűinek megkülönböztetése egymástól, különösen azoké, amelyek alakban nem, csak nagyságban térnek el egymástól, pl. a *d* és az *e*. Ilyen esetekben a környezetükhöz való viszonyítás döntött, mint ahogy a vesszők és pálcikák átírását is ez irányította. Itt azonban csak a szoros környezet volt figyelembe vehető, mert az egyes lapokon a betűk nagysága s velük a jeleké is változó.

Inkább alaki, mint helyesírási kérdés a rövidítések helyes visszaadása is. A rövidítő jelek átírásában elsősorban az íráskép helyes tükrözése volt a célunk. Váci Pál mindenütt él a rövidítési lehetőségekkel, ahol csak lehet. A magyar szavakban általában a nasalisokat, pl. 1a11: *mēdenek*, 1a11: *mūt*, 1a35: *zegēne*, 1a36: *vtaluā*, 4a26: *īmar* stb. és az *r* betűt hagyja el, pl. 2b5: *mēteket*, 2b12: *gemēmtelen*, 2b16: *tātuan*, 3a34: *hēre* stb., s pótolja egy hullámvonallal a hiányzó betű előtt álló magánhangzó fölött vagy kizárólag a szókezdő *p* esetében a *p* alatt. Ez utóbbival azonban nem csak az *r* betűt, hanem a közbülső magánhangzót is helyettesíti: 2a28: *ptek*, 2a10: *pancholattiaual*, 2a32: *pancholatot*, 3a4: *panvolni*, de 1a4: *parāc[ff]zolonk*. Ezekon kívül csak egyetlen példa adódik, amelyben a jel teljes szótagot pótol: 4a31: *māggon* 'maradjon'. Egyetlen magyar szóban szótagot pótol még a *φ* jel is: 4a6, 4b6, 7: *harφ* 'három'. Hibák azonban itt is akadnak, nemesak olyanok, hogy nem él az író a rövidítési lehetőséggel, de olyanok is, hogy ugyan elhagyja a nasalist, ám a rövidítési jelet elfelejti kitenni, pl. 4b2: *med*, de 4a31: *[mēd]*. Viszont fölöslegesen teszi ki a jelet ezekben: 1a7: *[ēj] eġ*, 3b22: *! «kēvn»nek*.

Sokkal változatosabb a magyar szövegbe ágyazott latin szavaknál és mondattörédekeknél alkalmazott rövidítési mód. Itt is megtaláljuk a rövidítő jellel pótoltnasalisokat és *r* betűt, pl. 1b3: *cātare*, 1b1: *3foltāral*, valamint teljes szótagokat, pl. 4a40: *örök*, 2b15: *ppofite*, 4b29: *pcōfat*, 3a7: *pōriſſa*, 4a5: *puċialiſnak*, de ezeken kívül a legváltozatosabb, rendszerbe nem foglalható szótagelhagyásokat is mind a szavak belsejében, mind a szavak végén jelölve is,

meg jelölés nélkül. Következetességet csak a következő jeleknél tapasztalunk: η , értéke: -us, pl. 1a39: *Oracōib η* , 3b23: *vicari η* , 3b38: *vicar η* , 4a11: *crij η* ; és con-, com-, pl. 1b13: *q̄/uetudī*, 1b24: *q̄tbari*, 4a30: *q̄m̄io*; φ , értéke: x, pl. 1b13: *ex*, 4a21: *pa φ* , 4b5: *q̄p̄e*; -is, pl. 3a42: *Apoſtat φ* , 4a34: *Init φ* ; -iam: 2a5: *ec φ* ; -em: 2a35: *ivic φ* ; -um, pl. 4b32: *domor φ* ; \mathbb{H} , értéke: etc., pl. 1b1, 1b15; π , értéke: et: 4b6.

Nem látunk következetességet az alábbi jeleknél, éppen ezért átírásunkban nem is különböztettük meg ezeket, hanem a rövidítés legáltalánosabb jelével utalunk rájuk: 2a1: *Q₊*, 2a5: *lauac₊*, a mi jelölésünk szerint *Q̄*, illetőleg *lauac̄* olv. Quod és lavacrum; 2a13: *Deniq̄s*, 1a31: *q̄Vq̄s*, nálunk *Deniq̄*, illetőleg *q̄q̄* olv. Denique és quocque. A -que szóvég rövidítésénél a következetlenséget az okozza, hogy van olyan eset, amikor semmiféle jellel nem utal rá az író, pl. 2a17: *Neq* olv. neque.

Kódexünk alaki sajátosságainak ilyen részletes leírása talán nem illik az eddigi gyakorlathoz, de ennek döntő oka magában a tanulmányozott műben rejlik. Az elmondottak rávilágítanak arra, hogy milyen nehézségekkel kell megküzdenie annak, aki paleográfiailag hű szöveget akar az olvasó kezébe adni, és talán arra is, hogy többi kódexünk kéziratát is ismételtlen vallatóra kellene fogni a technika modernebb eszközeivel. A kitűzött cél eléréséhez a mintát MÉSZÖLY GEDEON Bécsi Kódex kiadásáról vettem, míg módszerem egyrészt az volt, hogy a problematikus jeleket sohasem vizsgáltam környezetükből kiszakítva, hanem megvallattam a hasonló vagy egyes mozzanatokban elütő jeleket is, másrészt pedig az, hogy igyekeztem az eredeti írásképhez hű maradni. E tekintetben engedményt csak az *s* betű és az *i* betű különböző változatainak (σ , s , g , γ , δ , \dot{i} , \dot{i}) egy (a szokásos) jellel való visszaadásában tettem, mivel ezek gyakori és változatos előfordulása az olvasást és megértést zavarná, de a hanyag kurzív írás sokszor meg sem engedi a megfelelő nyomdai jel helyes kiválasztását (a Birk-kódex $\gamma = s$ jeleire vö. KIRÁLY PÉTER, Ismeretlen magyar glosszák. 1959. 15). A helyes olvasat megállapításához a kéziraton kívül a kódexünkről készített filmet és fényképet is felhasználtam.

Latin források

Nyelvemlékünk vizsgálatában felbecsülhetetlen segítséget nyújt az, hogy rendelkezésünkre áll a magyar szöveg latin megfelelője. Említettük már, hogy KLUCH a tőle közölt szöveg után néhány nyelvi magyarázatot ad, amelyből kitetszik, hogy ismerte a latin szöveget, annak megtalálási helyére azonban nem utal (i. h. 21—2). Ilyenformán vált szükségessé kideríteni, hogy melyik az a latin szöveg, amely Váci Pál előtt feküdt (vö. PUSZTAR: MNy. LIV, 109—10).

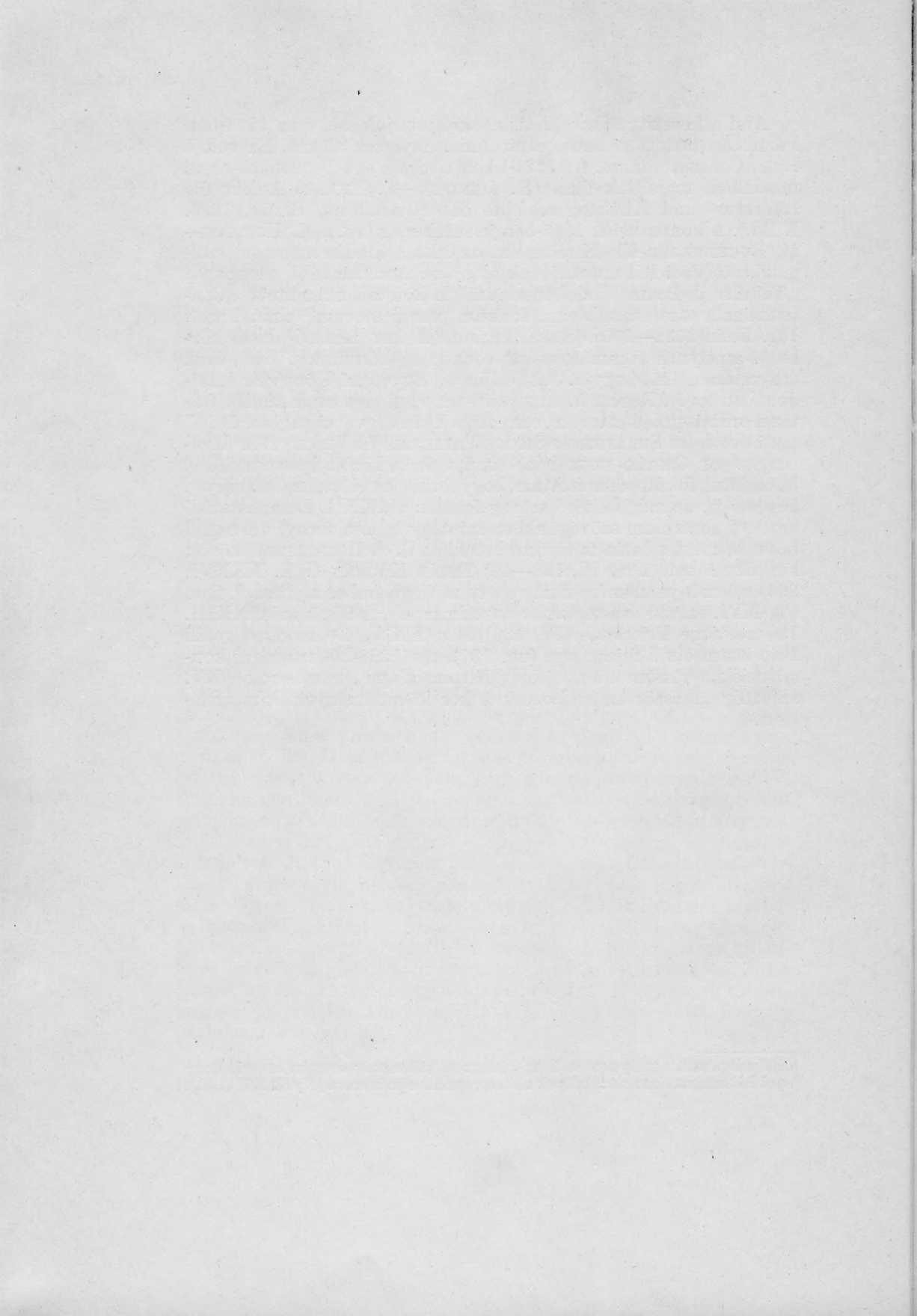
Ismeretes, hogy a Birk-kódex két, eredetileg egymástól különálló és különböző időben keletkezett latin szövegnek a fordítása, illetőleg a fordításnak csak töredéke: 1. a Szent Ágoston-féle reguláké (női szerzetesek részére); 2. a Domonkos-rendi apácák részére készült konstitúcióké.

A regulák megfelelőit két forráskiadványban is megtaláltam. Az egyik: J. P. MIGNÉ, *Patrologiae cursus completus*. Parisiis, 1902. XXXIII, 958. A másik: LUCAE HOLSTEINII *Vaticanae basilicae canonici et bibliothecae prefecti codex regularum monasticarum et canonicarum quas ss. patres monachis, canonicis et virginibus sanctimonialibus servandas praescripserunt*. Collectus olim a s. Benedicto Anianensi abbate . . . Anno 1759. Tomus I, pagina 347. A tartalomjegyzékben a következő idevágó megjegyzést találjuk: „S. Augustini (Aurelii) Hipponensis episcopi epistola CIX. regulam sanctimonialibus praescriptam continens, quam ad sororem suam misit anno 423. Haec sola ex variis ei adscribi solitis regulis genuina est, ex qua confecta est vera Augustinianensium regula XXIV. articulos continens . . . Hanc regulam clarissimus Holstenius posuit primam in parte III. codicis, quae solas continet regulas ad virgines, nullam enim pro viris scripsit s. Augustinus regulam, ut omnibus notum est” (tomus I, pagina XXXI). MIGNÉ és HOLSTEIN szövege között mutatkozik néhány eltérés. Ezek azonban jelentéktelenek és sehol sem olyanok, hogy akárcsak egy mondat értelmét is megváltoztatnák. Jórészt nem is egyebek, mint sajtóhibák vagy gondatlan másolások, vagy egyszerűen a forrásul szolgáló kéziratok különböző helyről és időből való származásának következményei. Én a MIGNÉ kiadta szöveget vettem alapul, és ahol szükségesnek mutatkozott, jegyzetben közöltem HOLSTEIN, sőt Pannoniai Gergely párhuzamos helyét is.¹

¹ ZOLNAI GYULA megjegyzi, hogy az Egyetemi Könyvtár XVI. No. 114. jelzetű magyar bejegyzésekkel ellátott kézírata ugyanazon regulákat fog-

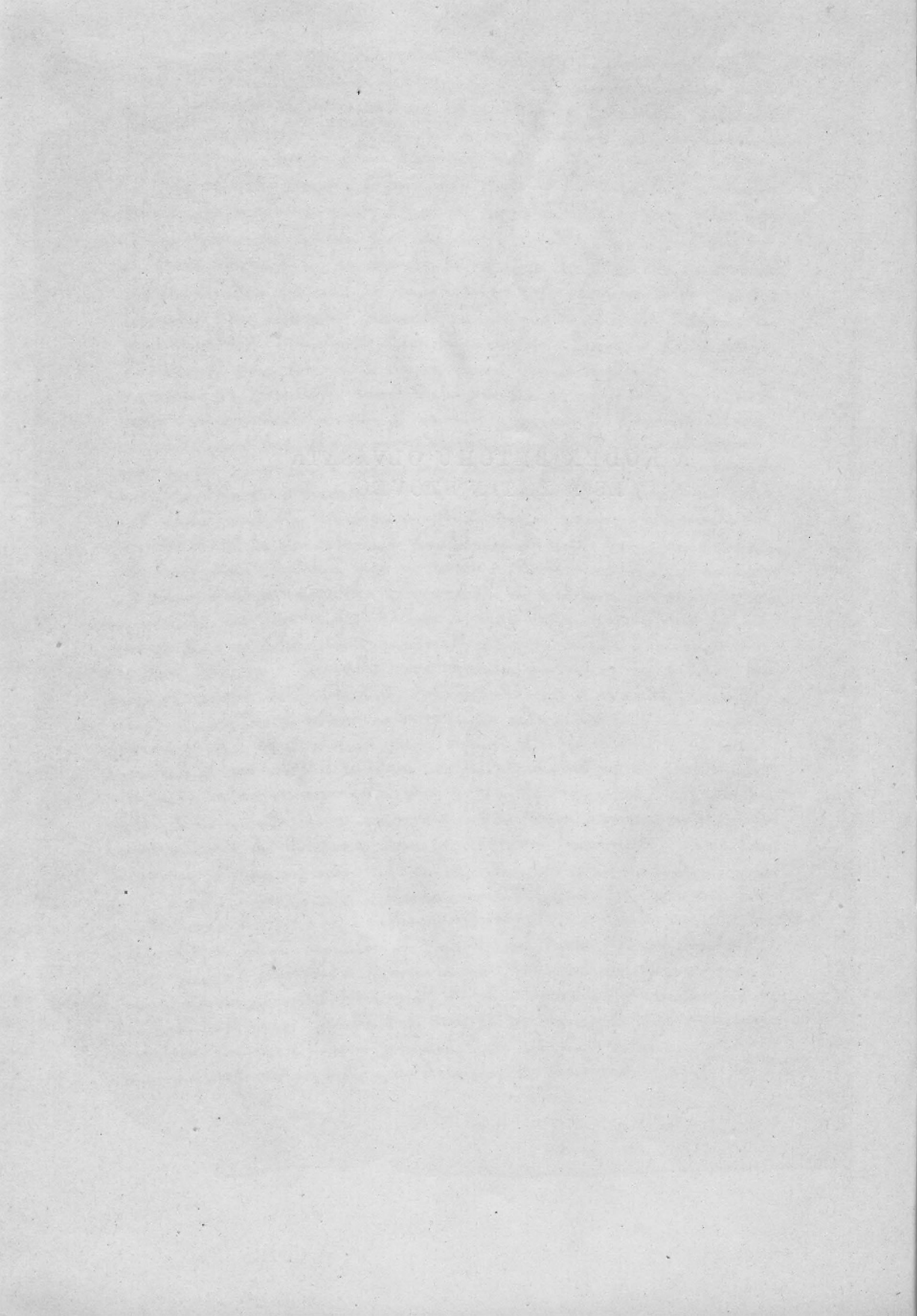
Ami a konstitúciókat illeti, azokról tudjuk, hogy az 1228-ban Párizsban tartott generale capitulumon nyertek alakot. Ez volt a Liber Consuetudinum. Az 1228-i konstitúciók egy Domonkos-rendi miscellben maradtak fenn (H. DENIFLE—F. EHRLE, Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters. Berlin, 1885. I. Bd.). A konstitúciók 1505-ben jelentek meg (vö. a K. HOFMAN—M. BUCHBERGER-féle Kirchenlexicon). Ez a kiadás már nem szolgálhatott Váci Pál munkájának alapjául. Annál inkább azonban a „Tabulae codicum Vindobonensium” I. kötetében említett „Constitutiones sororum sub cura fratrum praedicatorum” című Theol. 153. Folio 163a—170a jelzetű kézirat (MEZEY LÁSZLÓ szíves közlése), amelynek filmmásolatára vonatkozó kérésünket Bécs évek óta válasz nélkül hagyja. Jobb híján az Egyetemi Könyvtár tulajdonában levő „Regula b. Augustini episcopi et constitutiones fratrum ordinis praedicatorum, cum alijs ut in sequenti pagina, 1620” (az üdvözetet SERAPHINUS SICCUS PAPIENSIS és VINCENTIUS BANCELLEUS DE CASTRO NOVO írta) című műben közölt konstitúciókat használtuk föl. Megállapítottam, hogy fordítónk előtt, ha akármilyen kevés is, de mégis eltérő szöveg feküdt: a „XXII. De apostatis” kezdetű capitulum szövegünkben mintegy három sornyi szöveggel bővebb, mint a latin (a fordító betoldása?). A HOLSTEINNél közölt konstitúciókat (i. m. IV, 128—40) TIMÁR KÁLMÁN (ItK. XXXVI, 266) véleménye ellenére nem vehettem figyelembe, mert azok igen sok XVI. századi változtatást tartalmaznak, különösen a XXIII. De creatione Priorissae (IV, 136) és a XXIV. De modo eligendi Priorissam című fejezetben (uo. 137). Az 1228-ból származó konstitúciókat viszont azért nem vehettem alapul, mert azok a XV. századig többször megváltoztak a kor követelményeinek megfelelően.

lálja magában, amelyeket a Birk-kódex. A különbség csupán annyi, hogy Váci Pál kéziratában a szabályok nőkre vannak alkalmazva (NyK. XXV, 51).

A KÓDEX HASONMÁSA

A KÓDEX BETŰHŰ OLVASATA
ÉS A LATIN SZÖVEG

A SZÖVEGKÖZLÉSBEN ALKALMAZOTT JELEK
MAGYARÁZATA

1. Váci Pál jelci

A	betoldás jele.
+	lapszélre írt szöveg utaló jele.
	a pálcikák általában a mai (elválasztó) jelnek felelnek meg.
...	a betűk alápontozásával Váci Pál egyszer törlést kívánt jelölni, másszor meg éppen a törlés feloldását, néha azonban értelme megfejtethetetlen.
aláhúzás	értelme általában kiemelés, sokszor azonban nem világos; egyszer azt jelenti, hogy helytelen a szó, amit azonnal követ a margón a helycsnek vélt kifejezés (3a31: <i>fejtelmetlen/egye fejthetel/ese</i>).
· és ' ^	a palatalizáció jele; az első néha hiányjel is, de egy-két esetben értelme megfejtethetetlen; az utóbbiak csak ritkán fordulnak elő.
~	a rövidítés általános jele; átírásunkban betű fölötti vonallal jelzem.
9	a latin <i>con-</i> , <i>com-</i> igekötő és <i>-us</i> szóvég rövidítése.
φ	a latin <i>x</i> betű jelle és <i>-em</i> , <i>-iam</i> , <i>-is</i> , <i>-um</i> , <i>-us</i> szóvég rövidítése; egy magyar szóban <i>-om</i> ; 4a6, 4b6, 7: <i>harφ</i> = három.
℥	a latin <i>et caetera</i> rövidítése.
℥	<i>et</i>
⌞	írásjel (interpunctio).

2. A szerkesztő jelci

[]	áthúzással jelölt törlések.
< >	a sorok fölé írt betűk vagy szavak, melyek egy részönd az előbb írt szó ninesen törölve; egy-egy helytelennek vélt szó, illetőleg betű helyett állanak.
« »	utólagos betoldások akár két szó közö, akár a lap szélére írva, akár hiányzó betűk pótlása a sorok fölött.
()	nehezen olvasható, inkább sejthető.
)	egyáltalán nem olvasható vakarás, törlés vagy egyéb folt miatt.

- 1 «E¹ kezdetik zent agiftan pilpek regiaia
 2 igerel igere: nemel zerzetes azzöallatn(..)²
 3 egg leueleben;»
 4 E³ek³ vāarak| kikek parāc[ff]zolonk⁴ hog⁵ meg tarchatok|: ti
 5 kik monoftorban [lako³kok] lako³uan <lako³tok> vattok|:,
 E⁶l[^s]⁶ kiert
 6 egbe gvleke³uen <gvleke³zetek> vattok|:, hog [ha³ban] ha³a-
 tokban eggeffeg⁷
 7 lako³z³atok|: es [ēg] og lelketek le³en,| f og z³uetek iftenbe:
 8 Se⁸ mondratok valamit tulaidon tieteknek|: de menden k³z
 le³en
 9 tinektek; Es o³ztaffek fcidelm azzontol <azza³prioriffatol>
 (... .)nteknek elet es ruha,
 10 nem egenent mōdēnek|:, mert nē me(..) e³enle <(....)ent>
 [ha³onra vattok]
 11 egellegbe <erebe> vattok|: de mōdēnek mīt zvkfege [leiend]
 <fuē> [lō³on]; Mert
 12 vg oluaffatok a³ apoftolok teteme³ebe, hog menden k³z vala
 θ nekik
 13 es o³ztatik vala mēdoniknek mīt zvkfege adga vala; q kiknek
 vala
 14 mick volt vilagiban, miden bel iettek|a³ monoftorba: [c]zaba-
 don akariak
 15 azt k³z³e lēni; kiknek kedig nem volt, [a³ monoftorba azt] ne
 16 kerelfok azt a³ mōftorban: kit meg kiuel fem lelhtenek|; de
 17 maga θ [eretelenf] korfagoknak <garlofagoknak> a³ mi zvk³e
 adgak|: meg ha θ
 18 zegenfegek, micort kiuel volt«ak, xak a³ z[u]vkfegekre valot
 fem

¹ Az *E* mellett piros függőleges vonal van.

² A cím és a regulák kezdő szavai pirossal vannak aláhúzva eltérőleg a többi egyébként sűrűn előforduló aláhúzástól. Az első három sor a bal margóra van írva merőlegesen a sorokra.

³ Az *E* mellett piros függőleges vonal van.

⁴ Nem lehet eldönteni, hogy az *f* vagy a *z* javítja-e a másikat; én azért döntök az *f* törlése mellett, mert a *cs*-nek más esetben *cz* a jele, de *cf* ezenkívül nem jön elő.

⁵ A *hog* diakritikus jeléről nem lehet eldönteni, hogy az *h* vagy *h* akar-e lenni, de még azt sem, hogy nem papírhiba-e.

⁶ Az *E* mellett piros függőleges vonal van. Az áthúzott botú lehet *s*, de *o* is.

⁷ Valószínű, hogy eredetileg így volt: *eggegegel*, és a hibás *g-t* húzta át *ff*-el a fordító.

⁸ Az *S* piros függőleges vonallal át van húzva.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18

5. Haec sunt¹ quae ut observetis praecipimus
 in monasterio constitutae. Primum propter quod
 estis in unum congregatae, ut unanimes
 habitetis in domo, et sit vobis cor unum et anima una in Deo.²
 Et non dicatis³ aliquid proprium, sed sint vobis omnia com-
 munita:
 et distribuatur unicuique vestrum a praeposita vestra victus
 et tegumentum;
 non aequaliter omnibus, quia non aequaliter valetis omnes,
 sed unicuique⁴ sicut opus fuerit.
 Sic enim legitis in Actibus Apostolorum, „Quia erant omnia
 communia,⁵
 et distribuebatur singulis prout⁶ cuique opus erat” (Act. IV,
 34, 35). Quae aliquid⁷
 habebant in saeculo, quando ingressae sunt⁸ monasterium,
 libenter velint
 illud esse commune. Quae autem non habebant,
 non ea quaerant in monasterio, quae nec foris habere potue-
 runt: sed
 tamen earum infirmitati quod opus est tribuatur, etiamsi
 pauperies earum, quando foris erant, nec ipsa necessaria

¹ PG. (= Pannoniai Gergely): Haec igitur sunt.

² PG.: in domino.

³ PG.: Nec dicatis.

⁴ PG.: sed potius unicuique.

⁵ HOLSTEIN: ipsis omnia communia.

⁶ PG.: unicuique sicut.

⁷ PG.: Rursus qui aliquid.

⁸ PG.: ingressi fuerint.

- 19 lelhette volna; ¶ demaga azért ne alahak magokat bodo[k]gok-
nak
- 20 miért / «olý» eletet, es eltezetet leltenek, meliet kiuel nem lel-
hettenek «volna»,
- 21 fe emeliek fel [ad] agokak miért tarfolkodnak azokual, kikhez
kiuel
- 22 vepni nem mertek volna,; de fel igekozzenek zvuokkal. es. ež
feldi
- 23 hivfagot ne keressék, / «hog» ne kezgenek moftorok kazdagok-
nak inkab
- 24 haznoffa leni hognem zegeneknek,; ha kazdagok ott meg alaž-
tatnak.
- 25 zegenek kedig ott fel fualkodnak; ¶ de efmeg azok¹ kik vala-
minek
- 26 lattatnak vala vilagiba ne utaliakmeg e fororit kik až zent
tarlafagban
- 27 zegenfegeb el iettenek, fet inkab zorgalmazanak <tanolianak>,
nem kazdag nezete«k»nek
- 28 melto voltarol,; de zegen fororoknak tarlafagaro[k]² diche-
ked i ¶ fel fe
- 29 emelkegenek ha kez elettre valamit e iozagogbol attanak,
«fe» Ө
- 30 kazdagfagokrol incab [fe] keuelkeggének miért eket monoftor-
nak [reželtett(. .)]
- 31 reželtettek,; mit ha e velek vilagiban elnenek|; Alia quippe
q̄v̄q̄ iniqtas
- 32 Egeb demik akar mel' kegetlenfeg, gonoz mielkedetekben val-
lalodik hog až
- 33 gonoz mielkedetek /«meg» legenek, de «až» keulfeg meg io
[tetemeñ vtan] tete=
- 34 meñeket /«es» lefel: hog [el vezzenek] až io tetemeñek el
vez«ž»enek
- 35 Et quid p̄dest difp̄gendo; S mit haznal zegeneknek ožtani es
zegene leni,
- 36 ha naual'as lelek keuelb lezen kazdakfagot meg vtuauā: hog
nem mit volt
- 37 etet biruan ~ Oms ego. Azert mend eg lelkent eg zvent elietek, es
38 tiztelietek ti [bēnetek] keztetek iftent egmalban: kinek temp-
lomi lettetek;

¹ A fényképen a ž fölött látható pont papírhiba.

² A törölt k betűből kiindulólág a következő sorban levő *iozagogbol* szó utolsó o-jának irányába egy piros vonal van húzva, amely azonban nem éri el az o-t.

poterat invenire; ac nunc non¹ ideo putent se esse felices, 19
 quia invenerunt victum et tegumentum, quale foris invenire
 non potuerunt. 20
 6. Nec erigant cervicem quia sociantur eis, ad quas foris 21
 accedere non audebant; sed sursum cor habeant, et terrena 22
 bona² non quaerant, ne incipiant monasteria 23
 esse divitibus utilia, non pauperibus, si divites illic humiliantur, 24
 et pauperes illic inflantur. Sed rursus³ etiam illae quae 25
 aliquid esse videbantur in saeculo, non habeant fastidio sorores
 suas, quae ad illam sanctam societatem 26
 ex paupertate venerunt: magis autem studeant non de parentum
 divitum 27
 dignitate, sed de pauperum sororum societate gloriari. Nec 28
 extollantur, si communi vitae de suis facultatibus aliquid con-
 tulerunt;⁴ ne⁵ 29
 de suis divitiis magis superbiant, quia⁶ eo monasterio 30
 partiuntur, quam si eis in saeculo fruerentur. 31
 Alia quippe quaecumque iniquitas in malis operibus exerce-
 tur ut 32
 fiant; superbia vero etiam bonis 33
 operibus insidiatur ut pereant: 34
 et quid prodest dispergere dando⁷ pauperibus et pauperem
 fieri, 35
 si⁸ anima misera superior efficiatur⁹ contemnendo, quam
 fuerat 36
 possidendo? Omnes ergo unanimiter et concorditer vivite; et 37
 honorate in vobis invicem Deum, cujus templa factae estis. 38

¹ PG.: Tamen non.

² PG.: terrena vana.

³ PG.: Rursus.

⁴ PG.: contulerint.

⁵ PG.: nec.

⁶ PG.: quia eos.

⁷ PG.: dispergendo dare.

⁸ PG.: cum.

⁹ PG.: efficitur divitias.

- 39 Oracōib⁹ inftate Imadlagot tegetek meg zerzett ideken es
orákon;
- 40 In oratojó, Imado helien <až cghažba> fenki cęcbet ne mielkeg-
gek hanem «ažt až» mere alkottak
- 41 hōnan nevet es vett, hoğ ha valakik, meg zerzett hora kiuel,
[le]
- 42 miden vreffegek loiond imadkožni akarnak: ne leğenek /[[«ne-
kik»] bolgatool
- 43 «(nekik)» bantool

7. Orationibus instato horis et temporibus constitutis.	39
In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod est factum,	40
unde et nomen accepit; ut si ¹ aliquae etiam praeter horas con-	
stitutas	41
si eis vacat, orare voluerint, non eis sint impedimento,	42
quae ibi aliquid agere voluerint. ²	43

¹ PG.: si forte.

² PG.: agendum putaverint.

- 1 Pfalm(.)s et Impnis ¶ 3foltáral es [ene] cǵicb enecleffel
micort|
- 2 ifte(.)t imad'atok: aǵ forogion ti ǵiuetekben mit mōdotok
ǵatokual¹
- 3 Et nolite cātare Se akariatok eneceleni: [aǵt] ha nem mit
oluaftok
- 4 hoǵ enecle legēn; A(.n)i kedigen nen vǵ wagon iruā hoǵ ene-
keliek:²
- 5 ne enekelie«te»k; Ca(. . . .) ves Tefteteket ǵeledehetek, [etel-
nek es
- 6 italnak] beitel, es (. .)elnek italnak ǵenuedeteffegeuel: menere
7 (. .)effegtek (eng)edi; Miden kedig vala meli kōǵǵeletek[ek]
nem beitel [,]
- 8 h(. .) M(. . .) ebedne(k) óraia k(. . .)l vala mi elefeget ne veǵen:
hanē
- 9 mi(de.) (. . . .) leiond; Cum acced(. . . .)d mēfam Micort aǵtal
hoǵ mētek
- 10 mignem (on)nā fel keltēk,: aǵ mit (. .)nektek ǵokas ǵerent
oluaftnak
- 11 (b)egefnekvl es vete[g]kedes nekul (. .)algaffatok, hoǵ ne xak
ǵatok
- 12 (. .)ǵen etket: de meg filetek es be vege <halgal(. .)a> iftēnek
igeiet.³ ¶ Que infire
- 13 ft ep pfti ¶fuetudī kik erētelenek⁴ eleǵtebi ǵokafbol ha kvlem-
ben
- 14 tartatnak elettel. nem kell eǵebeknek neheǵnek lēni: fem
hamifnak
- 15 tetni, aǵoknak kiket eǵeb ǵokas tett erefbe|; Nec illas ¶ Se
alahak aǵ
- 16 «erefbe(k. .)» bodobgaknak aǵokat, [mert] miert veǵnek ele-
tekre [mi] nemit, kit nem
- 17 veǵnek eǵ: de incab magoknak erēlienek mert tohetik [aǵ]
<am> mit
- 18 amaǵok nem tehetnek; Et fi eis ǵ ve Es ha aǵoknak kik ǵengeb
19 etelbel iettenek aǵ monofitorba valami elefeg, ruha, aǵ, lepel,
adatik.

¹ Az utolsó szótag vízfolt miatt nagyon rosszul olvasható. Annyi azon-
ban a fénykép alapján bizonyos, hogy eredetileg *ǵatokual* volt. Lehet, hogy
később *ǵatokkal*-ra javította a fordító.

² Az első e feletti pont átütés az előző oldalról.

³ A mondatzáró pont a filmen jól látszik, de a fényképen nem.

⁴ A szó után nincs pálcika. A fénykép enyvfolttot mutat egyenes vonal-
nak.

Psalms et hymnis	1
cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in voce:	2
et nolite cantare, nisi quod legitis	3
esse cantandum; quod autem non ita scriptum est ut cantetur,	4
non cantetur. 8. Carnem vestram domate	5
jejuniis et abstinencia escae et potus, quantum	6
valetudo permittit. Quando autem aliqua non potest jejunare,	7
non tamen extra horam prandii aliquid alimentorum sumat,	8
nisi	9
cum aegrotat. Cum acceditis ad mensam,	10
donec inde surgatis, quod vobis secundum consuetudinem	11
legitur,	12
sine tumultu et contentionibus audite: nec ¹ solae vobis fauces	13
sumant cibum, sed et aures percipiant ² Dei verbum.	14
9. Quae infirmae sunt ex pristina consuetudine, si aliter	15
tractantur in victu, non debet aliis molestum esse, nec injustum	16
videri, ³ quas fecit alia consuetudo fortiores. Nec illas	17
feliciores putent, quia sumunt quod non	18
sumunt ipsae: sed sibi potius [sic!] gratulentur, quia valent	19
quod non valent illae. Et si eis quae venerunt	
ex moribus delicatioribus ad monasterium, aliquid alimento-	
rum, vestimentorum, stramentorum, operimentorum da-	
tur,	

¹ PG.: ne.

² PG.: esuriant.

³ PG.: videri eis.

1b

- 20 ki erēfbeknek es aʒert bodogbagnak nem adatik, gondolni kell
 aʒok-
- 21 nak kiknek olian elefeg ruha aʒ lepel nē adatik, menere aʒ
 ġengebek
- 22 es erētelenek e vilagi eletekrel eʒ kemenb eletre le ʒallottanak:
 23 jol lehet megos [e] aʒ erēfbeknek mertecletellegere nem
 iuthattanak;
- 24 Nec ille debent ʒtbarj Se haboroġanak <ʒomorolianak> [meg]
 e ʒiuckbe hoġ lattak
- 25 eket [etelbe] «valamit» eletre tēbbet vēni, nem arra hoġ tiʒ-
 teltetnenek de /«hoġ» tvre-
- 26 delmel ʒenuettetnek, [hoġ] ne tērtēniek ʒidalmas viʒʒafag|:
 27 hoġ [m] aʒ monoftorban holott menere [lehot] tehetik leʒnek
 mūcas
- 28 kaʒdagok, hoġ ott leġenek ġeġe ġeġenek; Sane ġadmod Bizō-
 nāl
- 29 mikeppen betegek ʒvkēfek hoġ keufeb elefeget veġenek hoġ
 meg
- 30 ne neheʒvlienek, vġan aʒ betegfeg utan vġ tartaffanak hoġ
 hama-
- 31 rab meg ioġolianak|: meg ha eʒ [vigal] vilagi mēnel alabualo
 ʒegenfegbel
- 32 iēttnek leiend es | Igaʒ vġan mīt ha [regi] elebbeli ġenke ʒokas
 33 volna aʒ [g] kaʒdagoknak aʒt| [aʒ] <am> mit adott eʒ vī¹ kor-
 lag eʒ ʒeġeneknek
- 34 de miden aʒ eleʒtebi ereieket meg eppeithē[ʒen]dik terienek
 aʒ bodogb
- 35 ʒokafokra, <aʒaʒ aʒ mertecletellefegre> ki iften ʒoġalo leanit
 <leanokat> attol incab ekefeiti mīt keufefebbel
- 36 ʒvkēfek, hoġ ne tarxa eket [īmar] eteknek ġenerefege. īmar
 meg [ġioġio]
- 37 ioġoluan, kiket /«ʒukfegv(..)» fel emele betegeluen; Aʒok
 alahak magokat kaʒdagbak=
- 38 nak: kit aʒ keufeb elefnek tvrefebe, leiend(..)k erēfbek,;
 Mert. iobb.
- 39 keufebe ʒvkvlni, hōnem tēbbet lēni, Non fit Notabġ Ne leġen
 tettetes <ielcs>
- 40 eltoʒettēk: se kiuānatok ruhauual kellenj hanem erkēchel,;
 Ne leġen ti
- 41 nektek ol vekoñ fedeletēk hoġ alol aʒ eʒepeʒnek haloʒafa<tta>
 meg tēffek;
- 42 «iobb keuffe alatta lēni hon nem felette.»²

quod aliis fortioribus, et ideo felicioribus non datur; cogitare debent	20
quibus non datur, quantum	21
de sua saeculari vita illae ad istam descenderint,	22
quamvis usque ad aliarum quae sunt corpore fortiores, frugali- tatem pervenire nequiverint. ¹	23
Nec illae debent conturbari, ² quod eas vident ³	24
amplius, non quia honorantur, sed quia	25
topterantur, accilere; ⁴ ne contingat detestanda perversitas,	26
ut in monasterio, ubi quantum possunt, fiunt	27
divites laboriosae, fiant pauperes delicatae. Sane	28
quemadmodum aegrotantes necesse habent minus accipere ne	29
graventur; ita post aegritudinem sic tractandae sunt ut	30
citius recreentur, etiamsi de humillima sacculi paupertate	31
venerunt, ⁵ tanquam hoc illis contulerit recentior aegritudo,	32
quod divitibus anterior consuetudo.	33
Sed cum vires pristinas reparaverint, redeant ad feliciorē	34
consuetudinem suam, quae famulas Dei tanto amplius decet,	35
quanto minus	36
indigent: nec ibi ⁶ eas teneat voluntas ⁷ jam	37
vegetas, quo ⁸ necessitas levarat infirmas. Illae se existiment ⁹	38
ditiores,	39
quae fuerint in sustinenda parcite fortiores. Melius est enim	40
minus egere, quam plus habere. 10. Non sit notabilis	41
habitus vester; nec affectetis vestibus placere, sed moribus.	
Nec sint vobis	
tam tenera capitum tegmina ut retiola appareant.	

¹ PG.: non potuerint.

² PG.: Nec debent velle omnes.

³ PG.: quod paucos vident.

⁴ PG.: tolerantur, accipere.

⁵ PG.: venerint.

⁶ HOLSTEIN: cibi.

⁷ PG.: voluptas.

⁸ HOLSTEIN: quas.

⁹ PG.: illos se aestiment.

¹ A szó felett álló betoldó jel értelme itt megfogtellen.

² Ez a sor a lap bal szélén függőlegesen van írva. KATONA azt mondja, hogy ez a bejogyzás más kéztől való. Ez azonban nagyon kevésbé valószínű. Az eltérés mindössze annyi, hogy ennek a sornak a betűi kissé jobbra dőlnek és hegyes tollal íródtak. Minthogy a betűk formája teljesen azonos a szövegben levő betűkével, és a dőlés is magyarázható azzal, hogy ezt a sort Váci Pál egyenesen tartván maga előtt a lapot, elfordított kézfejjel írta, én ezt is Váci Páltól írottak tartom. Nézetem szerint ez nem lehet egyéb, mint az 1b38—39: „*Mert. iobb. kuesbe zokelni, hönem tobbet leni* = melius est enim minus egere, quam plus habere” mondat változata.

- 1 Ū fi aliqua, Hoġ ha valamel foror, neki adott marhat el eñez-
- 2 tend: vrożafnak iteleteuel karhożtalfek: Indumēta ves Őlto-
- 3  zettek
- 4 apac zafiedelm akarat a  zerent meg moftaffanak, akar ti teletek
- 5 akar
- 6 ruha mofoktol: hog ti zta ruhanak [nag] felotte valo kiu faga
- 7 / bele  meg ne
- 8 zennefehe a  lekot; laua  eef corp  Tefteknek mofafa, es
- 9 [ferdenek]
- 10 feredefnek  gakor volta ne leġen: de a  ide ke ben, kibe  okas
- 11 ferde
- 12 adaffek,; kit [g]kedigen corfagnak  v ke fege k theloneit [me
- 13 ho za ne]
- 14 rea hoġ meg fereggiek: ho za <me ze> ne hala zak |; Fiat
- 15 sine m re
- 16 leġen morgal na kvl, [vr] oruos tanalchaul, a  mi egeffegert
- 17 ualo, v g
- 18 hoġ meg ha n  akarna / es  a  foror. feiedelm a zon pancholat-
- 19 tiaual meg
- 20 teġe: am mit t ni kell egeffegert|; ha kedig a  foror akarna
- 21 de talam
- 22 nem alko ik:   kiuanattianak ne engegg nek,; Mert nemicort
- 23 megha
- 24 artana es: hi i hoġ ha nalion ammi edefkettet,; Doni  fi latens
- 25 elt. ha
- 26 kedig a  ferelm telben titkon vaġon, iften  olgalo lea anak
- 27 ha m d ga
- 28 [hoġ] mie feri fer ik ketfegnekvl higgenek, de maga, [ha] am
- 29 mi edefkettet
- 30 ha ha nal a  ferelne[t]k [meg viga tani] <viga tara>, aua 
- 31 nem +  ha n  bi onof ok b ne  oruoftol kerde zek
- 32 Neq e t ad bal Se ferd be ne m nenek fem egeb h re, haromnak
- 33 keuefben
- 34 Nec illa, A es kinek naualaia volna vala houa m ni, ne a okual
- 35 m nen kikucl
- 36   akarna de kikuel feidelm a zon [p] m da ga t to zek m nj
- 37 Egrot ti  cura [koroknak gondia] korokual / ualo  banas,
- 38 akar corfagnac vt na eltet =
- 39 deknek<l>, akar meg hidegleles nekvl | vala mi eretelenfegbe
- 40 naualgoknak<l>
- 41 vala kinek ha alfek hoġ   kerie a  pinc ebol, kinek mire
- 42  vkfeget latanda
- 43 Siue au    cellario Akar kedig kik pinc en, akar ruhacon akar
- 44 ke ucken, ti tel

Quod si aliqua rem sibi collatam celaverit, 1
 furti iudicio condemnetur. 13. Indumenta vestra 2
 secundum arbitrium praepositae laventur, sive a vobis, 3
 a fullonibus,¹ ne interiores animae sordes contrahat mundae 4
 vestis nimius appetitus. 5
 Lavaeum etiam corporum 6
 ususque balnearum non sit assiduus, sed eo quod² solet inter- 7
 vallo temporis 8
 tribuatur, hoc est, semel in mense. Cujus autem infirmitatis 9
 necessitas cogit 10
 lavandum³ corpus, non longius differatur:⁴ 11
 fiat sine murmure de consilio medici, 12
 ita ut etiam si nolit, jubente praeposita 13
 faciat quod faciendum est pro salute. Si autem velit, et forte 14
 non expedit, suae cupiditati non obediatur: aliquando enim 15
 etiamsi 16
 noccat, prodesse creditur quod delectat. 17
 Denique si latens est dolor in corpore famulae Dei, dicenti 18
 quid sibi doleat, sine dubitatione credatur: 19
 sed tamen utrum sanando illi dolori, quod delectat, expediat, 20
 si non est certum, medicus consulatur. 21
 Nec tant ad balneas⁵, sive quocumque ire necesse fuerit, minus 22
 quam tres.⁶ 23
 Nec illa quae habet aliquo cundi necessitatem, cum quibus ipsa 24
 voluerit, sed cum quibus praeposita jusserit, ire debet.⁷ 25
 Aegrotantium cura sive post aegritudinem reficiendarum, 26
 sive⁸ aliqua imbecillitate etiam sine febribus laborantium, 27
 alicui debet injungi, ut ipsa de cellario petat quod cuique opus 28
 esse perspexerit; 29
 sive autem quae cellario, sive quae vestibis, sive quae codicibus 30

¹ HOLSTEIN: sive a fullonibus.

² HOLSTEIN: quo.

³ HOLSTEIN: lavendum.

⁴ PG.: minime denegetur.

⁵ PG.: ad balnea.

⁶ PG.: quam duo vel tres.

⁷ PG.: debet; HOLSTEIN debet.

⁸ PG.: sine.

- 24 «felvettet nek» zerzettetekneq zogodafnekik zolgalianak at'ok-
 fiainak az fororoknak
 25 Codices certa hora keñuek«et» mēden napon egg bizon oraba
 kerienek, vde kiuel
 26 kik kerendik nekik ne adaffek <veheffek>, vestimtā vō zuhakat
 kegig[d] es farukat miden
 27 [ken] zvkfefeknek kollotendnek, Ne halazjak adni, kiknek
 ezek erizeti alatt
 28 vānak, lites aut ptek auag sem egg ne legen /«keztetok»
 auag mīt hamarabb meg
 29 vegezsetek, hog az harag gulefegre ne neion, es gerendat
 tegen zalkabol
 30 es lelket [golga] gelkoffa tegen, Neq n ad fo, Mert ne chak
 ferfiakat illct
 31 az iras, /«ki» vgmōd, ki gvleli att'afiat golkos, de ferfiuban
 kit iften elozor terē-
 32 tet, azzōallat es pancholatot vett Quecūq quicio valamel foror
 ežze
 33 zitkozodaffal, vaq atokkal, auag meg bñnek [zemb<r>e v]
 zemre vetefeuel
 34 maft meg fertend, emlekezik elegtetellel mīt hamarab meg
 vigažtani am
 35 mit tett, es az ki meg feru<v>lt poroitas nevl meg bochatnj,
Si aut ivicø
 36 ha kedigen egmaft meg fertendik, egmafnak vetket tartozza-
 nak meg engedj
 37 ti imadagtokert, kiket bizōnal mīt [gakortab tožtek] incab
 gakorlotok attol
 38 incab zente tarchatok, Melior eft aut Iobb kedig az foror ki
 iollehet
 39 gakorta haragra kesertetik de maga fiet meg kernj hog meg
 bochaffa neki
 40 az kinek elmerj hog vetett, hog nem mīt az, ki kefeben hara-
 gozik, es
 41 bochanat keretre nehezeben haiol,; ki nem akar meg bochatnj
 fororanak
 42 ne remenle, hog imadfaganak haznat vege Que aut nuq Az
 mel' foror
 43 kedig fonha ne akar kerni bochanatot auag nem lelkeient ker
 hoctalan
 44

praeponuntur, sine murmure serviant sororibus suis. 24
 Codices certa hora singulis diebus petantur; extra horam 25
 quae petiverint non accipiant. Vestimenta vero et calceamenta 26
 quando
 fuerint indigentibus¹ necessaria, dare non differant sub quarum 27
 custodia sunt quae poscuntur. 28
 14. Lites autem nullas habeatis, aut quam celerrime 28
 finiatis, ne ira crescat in odium, et trabem faciat de festuca, 29
 et animam faciat homicidam. Neque enim ad solos viros per- 30
 tinet
 quod scriptum est, „Qui odit fratrem suum, homicida est” 31
 (Joan. III, 15.): sed sexu masculino, quem primum Deus 32
 fecit, etiam femineus praeceptum, sexus accepit. Quaecumque 33
 convicio, vel maledicto, vel etiam criminis objectu, 34
 alteram laeserit, meminerit satisfactione quantocius curare quod 35
 fecit, et illa quae laesa est, sine disceptatione dimittere.
 Si autem invicem se laeserunt² invicem sibi debita relaxare 36
 debebunt,
 propter orationes vestras; quas utique quanto crebriores habe- 37
 tis,
 tanto sanctiores habere debetis. Melior est autem quae quamvis 38
 ira saepe tentatur, tamen impetrare festinat ut sibi dimittat 39
 cui se fecisse agnoscit injuriam, quam quae tardius irascitur, et 40
 ad veniam petendam difficiliter inclinatur. Quae non vult dimit- 41
 tere sorori,
 non speret accipere orationis effectum: quae autem 42
 nunquam vult petere veniam, aut non ex animo petit, sine 43
 causa
 est in monasterio, etiamsi non inde projiciatur. 44

¹ PG.: indigentibus.

² PG.: laeserint.

- 1 Azert ogiatok magatokal kemen bejedektel, kiket ha zatokbol
 ki
 2 zalažtondotok, ne [ž] reftelietek azon žabol, oruoffagot mōdani
 3 kibel febek lottenek Nū aut necēs discipli Micort kedigen meg
 4 tanoitafnak žvkfege erkölcheknek fegiefebe, titeket kethele-
 neit
 5 kemen žokat mōdani, ha efmeritek hog azokba [meket] mēte-
 ket
 6 elmultatok, Nem vattok ketelenek, hogalattatok valoktol bocha-
 7 natot kerietok, [hog arra, hog] /«ne» az alatt[ak] valo«-
 nal miden <micort> nağ <felette> ala-
 8 zatoffak tartatik, a^žžal birodalmnak [meg] hatalma meg
 [žegetik] <[ne]>
 9 žegeffek Sed m demaga bochanatot kell kerni iftētel ki efmeri
 azokat
 10 es kiket igaznak felette meg feğtek mene io akaratural žeretitek
 11 Nō aut cānalis, kedig nem tefti de lelki žeretetnek kell kōžet-
 tetek lēnj
 12 Mert am mit žemēmtelen težnek, a^žžonallatok a^žžonallatokon
 rutol pach=
 13 koluā es iacžoduā [de], nem chak ežvegekeknek es criftofnak
 illetlen žolgalo-
 14 leaⁿinak, kik žent žandegban vānak, de fet meg hazas a^žžon-
 allatoknak
 15 es hazafolando žvžeknek [es] lem kell tēni, ppofite tamq
 feiedelm a^žžōnak
 16 mīt aⁿatoknak engegetok tiftelfoget tātuan hog e bēne iftēnek
 ne
 17 veffetek, [ž] fokkal incab eghaz biro papnak ki mēdēteknek
 gongat
 18 vifeli Vt ergo cūcta Azert hog ežeket meg tarchatok, es ha
 mit bēne
 19 meg nē tartandotok, hog heiaban el ne muliatok, de hog meg
 iogolion
 20 es meg fegieffek, feiedelm a^žžont /«[igen]» illetj /«felieb»
 igen vğ hog az eghaz biro papnak
 21 mond'a ki veletok gondol, am mi e modiat es ereiet felel mulia
 22 Ipā vō q vō pēft, Az a^žžon kedig ki nectek feiedelmetek ne
 alaha
 23 magat hatalmal vralkoduan, de žeretettel žogaluan bodog-
 nak| Tiftel-
 24 foguel emberek elētt feiedelmetek ležen nectek, felelmelel iftēnek
 25 elētte, labatok alatt ležen /«le» teriežkōdue[n], Circa om̄s
 [Mendēnek on

Proinde vobis a verbis durioribus parcite; quae si emissa fuerint
 ex ore vestro, 1
 non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, 2
 ex quo¹ facta sunt vulnera. Quando autem 3
 necessitas disciplinae minoribus² coercendis dicere vos verba
 dura compellit, 4
 si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, 5
 non a vobis exigitur ut ab eis³ veniam 6
 postuletis, ne apud eas quas oportet esse subjectas, dum nimia 7
 servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas: 8
 sed tamen petenda est venia ab omnium Domino, qui novit
 etiam eas 9
 quas plus justo forte corripitis, quanta benevolentia diligatis. 10
 Non autem carnalis, sed spiritualis inter vos debet esse dilectio: 11
 nam quae faciunt pudoris immemores, etiam feminis feminae,
 jocando turpiter 12
 et ludendo, non solum a viduis et intactis ancillis Christi 13
 in sancto proposito constitutis, sed omnino nec a mulieribus
 nuptis, 14
 nec a virginibus sunt facienda nupturis. 15. Praepositae tan-
 quam 15
 matri obediatur, honore servato, ne in illa 16
 offendatur Deus: multo magis presbytero qui omnium vestrum
 curam 17
 gerit. Ut ergo cuncta ista serventur, et si quid 18
 servatum non fuerit, non negligenter praetereatur, sed⁴ emen-
 dandum 19
 corrigendumque curetur, ad praepositam praecipue pertinet,⁵
 ita ut ad presbyterum 20
 qui vobis intendit,⁶ referat quod modum vel vires ejus excedit.
 Ipsa vero⁷ non se existimet 21
 potestate dominante, sed charitate serviente felicem. 22
 Honore coram hominibus praelata sit vobis; timore coram Deo 23
 ubstrata sit pedibus vestris. 24
 25

¹ PG.: vnde.

² HOLSTEIN: moribus.

³ PG.: a vobis subditis.

⁴ PG.: sed vt.

⁵ PG.: pertinebit.

⁶ PG.: cuius est apud vos maior auctoritas.

⁷ PG.: Ipse vero qui vobis praecet.

- 26 magat | io tetemének adga peldaiol], Mendenhez on magat [io]
peldaiol
- 27 adga io tetemébe, Meg feggen nügulmatlanokat, meg batorohan
- 28 [fele] fclckeneket, hozzáia vegeu corokat, tvre locon mēdenhez
- 29 disciplinā libens, disciplinat fegelmet eremelt <zabadon>
vegen on maga, mal-
- 30 nak, feelmefen adga, de «es» jol lehet mōnaik zvkcs legēn, de
maga inkab
- 31 kiuāna /«azt» hog zereffetek hog nem felietek, gondoluan
mēdēcor hog ocot
- 32 adando lozen ti crtctek iftēnek, Azert inkab engeduen nem
chak ti
- 33 raitatok, de fet e raita es kenereitek ki kezettetek mig magalb
- 34 hel'en [ul] vl, addeg nagobb vezedelmben forgodik, Donet dūs
Adga
- 35 vr iften hog meg tarchatok mend ezeket zereimel, mīt lelki zep=
36 fognek zereitei, es xcnak io illatt'auul <zagauul>, io naiiaffagbol
illatozok, nem
- 37 ug mīt [zolgalok] vnek [terueñ] kemeñ terueñ alatt de mīt,
[ze]
- 38 zabad fiak leañok malazt alatt eluen Vt auť vos hog kedig ez-
- 39 kenuekbeben mikcppen egg tukerbc magatokat meg lathaffa-
tok
- 40 hog feledekenfeg mia, valamit el ne muliatok, egezer hetbe
ncctot
- 41 meg oluastaffek Et vbi Es hol magatokat lelenditek /am mi
iruā
- 42 vacon/¹ hog meg tottetek, adgatok halat vr iftēnek, ki mēdon
ionak
- 43 adoia oztioia, holott kedig valakitek latandia hog nala valami
ezekbe
- 44 «vetek» nem leiend, bākoggek az el mul«t»zol,² ogga magat
iouēdetel, iftent
- 45<be>.....

¹ Az itteni jel, amely egyébként betoldást jelöl, csakis a helyes mondat-rendre utalhat: „*Es hol magatokat lelenditek hog meg tottetek am mi iruā vacon*”; a latin megfelelő határozottan emellett tanúskodik.

² KATONA a z helyett r-t jelöl, és megjegyzi, hogy az r alatt eredetileg z volt. Javítás nyomait azonban itt felfedezni nem lehet. Valószínű, hogy itt a z értéke r, és ezt a jelet az író csakugyan r-nek szánta, de a lefelé tartó szárat nem fölfelé, hanem lefelé kanyarította. Ugyanez magyarázza a 2a26: *zuhakat* olv. *Ruhakat* z-jét.

Circa omnes se ipsam bonorum operum praebeat exemplum (Tit. II, 7).	26
Corripiat inquietas, consoletur	27
pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes (I. Thess. V, 14),	28
disciplinam libens habeat,	29
metuens imponat. Et quamvis utrumque sit necessarium, tamen plus	30
a vobis amari appetat quam timeri; semper cogitans	31
Deo se pro vobis reddituram esse rationem. Unde magis obe- diendo non solum vestri,	32
verum etiam ipsius miseremini; quia ¹ inter vos	33
quanto in loco superiore tanto in periculo majore versatur. 16.	34
Donet	34
Dominus ut observetis haec omnia cum dilectione tanquam spiritualis	35
pulchritudinis amatrices, et bono Christi odore de bona ² con- versatione fragrantas, non	36
sicut ancillae sub lege, sed sicut	37
liberae sub gratia constitutae. Ut autem	38
in hoc libello tanquam in speculo vos possitis inspicere,	39
ne per oblivionem aliquid negligatis, semel in septimana vobis	40
legatur: et ubi vos inveneritis ea quae scripta sunt	41
facientes, agite gratias Domino bonorum omnium	42
largitori; ubi autem sibi quaecumque vestrum videt ³	43
desse aliquid, doleat de praeterito, caveat de futuro,	44
orans ut ⁴ et debitum dimittatur, et in tentationem non induca- tur.	45

¹ HOLSTEIN: quae.

² PG.: de bona vestra.

³ PG.: viderit.

⁴ PG.: vt sibi.

- 1 Ad Cano cas horas Midon aʒ forok Orara, es aʒ graciafra
 2 eghaʒba be mēnek, es ki ienck, aʒ eghaʒ aitaia elott feke
 3 gēk, Senki magat hozzaia tarfohtani ne mēie vaʒ valamit
 4 panxolni,; Eʒ il' valamig leʒen eʒ penitēciaba vrat ne veʒen
 5 Bekelefre le ieien, Se iriak vaʒ iegeʒzek otet vala mi ʒol-
 6 galatra¹ ʒent eghaʒba|: le hagʒanak neki vala mi obedienciat
 7 ʒoriffa vero, De hog remētelenfegbe ne effek, ʒoriffa ilien bvn
 8 ben valohoz veneket /«kulgen» kik inxek otet hog bvnnet meg
 9 ʒāña
 10 iʒgallak otet tvredelmefegre, kēnohek foueāt otet raita kēne
 11 rolcffel, onʒoliak eleg tetelre, fegeleck [eff] efedeʒeffel, kiknek
 12 Segedel leʒen aʒ egeʒ ʒuēt, ha e bēne ielenēdik melto ala-
 13 ʒatoffag, Smeg ne tagadga aʒ ki fe vele irgalmalfag tetet
 14 «es» de ha tetit neki meg vionnan vereffek aʒ felel mōdott
 15 keppen
 16 Eod mō penitē debent Eʒen keppen tarxon penitēciat ha ki
 17 kit iftē
 18 ne agʒon vaʒ kitel iften veggen tēfti bvnben efendik, kit nehe-
 19 ʒeb
 20 gētroclmre itelenk, es mēdēne² egcbnel inkab [vtalo] vndoklonk
 21 Eʒ iliennek el vehetik velōmat mig eʒ penitēciaba leiend, ha
 22 kedig eʒ ilien bvn titok leiend, titok tudakoʒaffal ide ʒerent es
 23 ʒemel ʒerent, melto penitēciat tarxon, ha kedig valakik egʒ
 24 gonoʒ ʒandekual, vaʒ egbe hiteʒcttel, vag gonoʒ eggēffeguel,
 25 ʒo-
 26 riffa ellen vag feidelmi ellen /«niluan» fel tamadandnak, felel
 27 mōdot
 28 kent tarxanak pnitenciat, Es toabba mig elnek, e ʒereknek v-
 29 tulfo heliet tarxak, Es Capitulōba ʒauok ne leʒen hanem xak
 30 enon magok vadolalaba, Se e nekit valami obediēciat ne hag-
 31 ʒanak
 32 de maga ha nekik/«nek» nem gonoʒ ʒandekual de biʒōnal ʒo-
 33 riffa ellen
 34 vala mi panazʒa leiend kit nē illik sem kell el ʒenedni tvrni,
 35 eleʒor otet enon kēʒtek mēden³ alazatoffagual es ifteni ʒerel-
 36 mel
 37 inxek hog magat meg fegge,: ki ha ʒakorta valo inteffel magat
 38 meg fedni el mulatād'a, vag vtaland'a, puicialifnak vaʒ vica-
 39 riosanak meg ielenxek De ʒuilfiā culpa, Igen neheʒ büröl
 40 XXI cap

¹ A nagytásnál jól kivethető a választójel.

² Az *m* fölött a nagytásnál határozottan látszik a pont.

³ Ugyanúgy, mint az előbbinél.

Ad canonicas horas, et ad gratias post comestionem ante ostium	1
ecclesiae	2
traneuntibus sororibus prostrata iaceat dum intrant et exeunt.	3
Nulla vero audeat se coniungere ei, vel aliquid	4
mandare. Talis quamdiu erit in hac paenitentia non communi-	5
cet,	6
nec veniat ad osculum pacis, ne notetur ad aliquod	7
officium in ecclesia, nec ulla ei committatur obedientia.	8
Priorissa vero ne in desperationem labi possit,	9
mittat ad eam quae est in tali paenitentia sorores, quae mone-	10
ant ad paenitentiam,	11
provocent ad patientiam, foveant per compassionem,	12
hortentur ad satisfactionem, adiuvent per suam intercessio-	13
nem. Quibus	14
et suffragetur totus conventus si apparuerit in ea debita	15
humilitas, nec renuat quae praecet cum ea facere misericor-	16
diam,	17
et si videbitur ei denuo vapulet modo supradicto.	18
Eodem modo debet paenitere si qua, quod	19
ab sit, in peccatum carnis lapsa fuerit, quod gravius	20
caeteris puniri censemus et plusquam omnia alia abhominamur.	21
Poterit autem ei quae talis fuerit velum nigrum auferri quam-	22
diu fuerit in hac paenitentia. Si	23
vero huiusmodi peccatum occultum fuerit, disquisitione secreta	24
secundum tempus et	25
personam, condignam agat paenitentiam. Si vero aliquae	26
per conspirationem, vel coniurationem, vel malitiosam concor-	27
diam	28
adversus priorissam vel superiores suos manifeste se erexerint	29
supradicto	30
modo paeniteant, et de caetero in tota vita sua	
extremum locum sui ordinis teneant, et vocem in capitulo nisi	
in sui accusatione non habeant neque eis aliqua obedientia	
iniungatur.	
Si qua tamen non malitiose, sed in veritate adversus priorissam	
aliquid habuerit quod tolerari non debeat nec deceat,	
prius inter se cum omni humilitate et charitate	
de sua correctione admoneat. Quod si frequenter admonita se	
corrige neglexerit, aut contempserit, priori provinciali vel	
eius vicario	
significetur. De gravissima culpa. Cap. XXI.	

- 31 rauiſſiã culpa Igen nehez bvn, annak feğelmetlenſege
 «feğhetetlẽle»
- 32 ki [nem fel] ſem bvnt nõ fel tõni, ſem penaiat nõ akaria
 [ve-]
- 33 fel venj, Ažert ha ki ilien leletendik, Až forõk ruhaiat le veſſo
 34 es e tarſafagoktol meg valiek, es kvlẽn valo hẽre be rekežteffiek
 35 es clien až etekkel kik až nehezẽb bvnert felel mõduã vãnak Ad
 36 corectõn aut tlũ, Ilieneknek /«kodig» meg feğelere legenek
 [momi] <nemi> alcolmas
- 37 kež heliek| kikben nem xak až mõdott feğelmetlenok <feğhetet-
 lẽnek> de fet až meg
- 38 dõgletok, Es kikhez bižõnal ganoſag vagon, hog el futnak, auag
 39 artandok žemel-be vag marhaba, Be rekežteffenek, Bižõn /«hog»
 ottel
- 40 kifſcb bvnekert, hağhattak nemicor nekiknek hog ažõn /«mõ-
 dot» helẽn lacožza-
- 41 nak¹ ideiglen [meg] el valuã[luan] až tõbbitel, mit tetit
 ioc»nak lẽni
- 42 De Apoftatę et fugitiuis, žeržete hağottakrol es budolokrol
XXII cap

¹ A nagyítás elõhozza a választójelet.

Gravissima culpa est incorrigibilitas illius,	31
quae nec culpas timet admittere et poenam recusat	32
ferre. Si qua igitur talis inventa fuerit, exuta habitu sororum,	33
et earum societate privata, recludatur in locum sequaestrum	34
et utatur ¹ cibus qui pro graviore culpa superius sunt expressi.	35
Ad correctionem autem talium habeantur aliqua	36
loca apta in quibus non solum praedictae incorrigibiles, sed	
etiam	37
contagiosae et suspectae probabiliter,	38
de nocumento inferendo in personis vel rebus, vel de fuga	
poterunt recludi.	39
Pro culpulis vero aliquibus minoribus istis, poterit interdum	
iniungi aliquibus, ut in eisdem locis morentur	40
ad tempus sequestratae secundum quod videbitur expe ²	41
De apostatis. Cap. XXII.	42

¹ HOLSTEIN: recludatur in loco separato, ac segregato ab alijs: et utatur.

² Nyomdahiba, nem olvasható ki; HOLSEIN: expedire.

- 1 (.)j aliqua apoſta ha vala mel' foror zerzetet el haġan-
2 ġa aġonnal atkożott leġen, ki ſentċiat ki mōdonk. eġ
3 zerzeffe zerzeſbe, ki atokbol meġ ne oldożhaffek hanē xak
4 żēżet meſtċetel vaġ [o] en puċialifatul, ha ki żēżete meġ
5 haġalaba vaġ elfutamalban meġ fogatik, es akaratt'a nekvl meġ
6 hożatik, aġ ponat tvrie kit aġ feġelmetlenekre <feġetlenokrol>
7 [ha] el vceġżtenk
8 ha ki kedig el futo akarattaual meġ terend, irgalmaffagot
9 keruen
10 ſēmikeppen be ne vetellek mīd erēkke, Ielēnen ha teſti b̄vnek
11 tetelerel, biżonñal ġano[g]fagos leiend, hanem Meſtert vaġ puċ-
12 cialiſt eġen meġkerduen, es aġ <eġ> eſetet meġ ielentuen,
13 vala mi
14 okert nemicor oġebet itelendnek Cū auſ fuċī Micort kedig be
15 veiende leġen, euiġ meġeitelen veġzekuel ieien aġ capitulōba
16 es feldre le eſuen veniat teġen kerien, Es mond aġ felel mōdott
17 penauaſ kit mōdottonk, aġ neheġebb b̄vrol, es aġ teſti b̄vrel es
18 aġ gonoġ ſandekoġaſrol, ġotreflek, de maga aġ ott meġ enteġett
19 irgalmaffagban /«veġen» teġbet uaġ keuefebet hamāban vaġ
20 kefeben,
21 aġ elebbi veteknek koetefezerent, es aġ bvnrol valo banatnak
22 iege ſerent, De Creacioñ p̄oriffe, p̄oriffa tetelrel XXIII Capī
23 Agift vl p̄or p. Meſter¹ vaġ puċialis [hoġa laſſon] aġġon
24 p̄oriffat holott eddēġ ilien ſokas volt, hanem taġat tudako-
25 zas ſerent, vaġ koġ īġeret ſerēt, vaġ koġ ihlet vaġ akarat
26 ſerēt
27 valaġtallek p̄oriffa, teruē/«kēvn»nek «Teruē kōvnnek» mēden
28 elmesleget vaġ vilōgaſat
29 el haġuan, Es meſter vaġ puċialis vaġ vicari, erro ielēnen ſer-
30 zetett ha neki tetit etet meġ ſfirmalā, Conuēt kedig ki keri
31 aġ valaġtott p̄oriffanak ſfirmacōat, aġ valaġtoknak neuet es
32 ſamat² meġ iria, ha kedig eġ honapig nē valaġtandnak, hat
33 meſter vaġ puċialis ſereġzen ſuētnek p̄oriffat, Aġ ſorōk kedig
34 pfeſſioiok vtan ſnem elette ereġteſſenek p̄oriffa valaġtaſara
35 De inſtitucōn ſup̄poriffe, Sup̄poriffa tetelerel XXIII capm
36 Rioriffa Eġes ſorōknak es puċialifnak vaġ θ vicarioſanak
37 tanalxauaſ, ſereġzen ſup̄poriffat, [k(.)] kinek tiġte leġen hoġ
38 ſeretetelt laſſon es gondolion aġ ſuēt, Es [eb] egebekbe
39 menere
40 p̄oriffa meġ iēġendi neki vaġ ereġtendi haġanġa, Menden napi e a

¹ Az e fölötti pont papírhiba.

² A z fölötti pont átütés az előző oldalról.

Si qua in apostasia, vel fuga deprehensa, reducta fuerit invita,
 poenam quae supra determinata est de incorrigibili sustinebit.
 Si qua vero fugitiva voluntarie redierit petens misericordiam
 nullatenus recipiatur in perpetuum maxime si de lapsu carnis
 commisso suspecta fuerit, nisi magistro vel priore
 provinciali super hoc consultis et expresso casu aliud
 ex causa iudicetur interdum. Cum autem,
 fuerit recipienda, denudata usque ad cingulum cum virgis in
 capitulum veniat,
 et prostrata veniam petat, et poenis omnibus supradictis
 de graviore culpa, vel lapsu carnis,
 vel conspiratione subiiciatur,
 receptura tamen de misericordiis ibi taxatis plus, vel minus,
 citius, vel tardius
 secundum exigentiam excessus praecedentis, et signorum
 paenitentiae subsequentis.
 De creatione priorissae. Cap. XXIII.
 Magister vel prior provincialis provideat
 de priorissa. Ubi talis consuetudo fuerit usque nunc,
 ut priorissa a conventu secundum formam canonicam, vel per
 scrutinium, vel compromissionem, vel communem inspi-
 rationem
 eligatur: omnibus iuris subtilitatibus, vel cavillationibus
 relegatis, et a magistro, vel priore provinciali, vel vicario ad
 hoc specialiter assignato
 (si ei visum fuerit) confirmetur. Conventus autem qui petit
 electae confirmationem in priorissam,
 numerum scribat eligentium et nomina. Si vero infra mensem
 non eligerint,
 magister vel prior provincialis conventui provideat de prio-
 rissa. Sorores autem post
 professionem suam, et non ante ad electionem priorissae admit-
 tantur.
 De institutione suppriorissae. Cap. XXV.
 Priorissa de consilio discretarum sororum, et prioris provincia-
 lis, vel vicarii ejus
 instituat suppriorissam. Cuius officium erit
 habere diligentiam, et curam circa conventum, et in aliis quan-
 tum
 priorissa assignaverit ei, vel permiserit. In quotidianis vero

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33

34 pitulōba¹ meg ne kealtaffek hanē nemicor nağob vetkert, mīt pō-
 35 riffanak tetit| pōriffa kedig meg halua vağ leteue,² Ažon suppō-
 36 riffa, θ kepet tarxa θ vižette telieffeguel, mig nem pōriffa
 valažt-
 37 uan ležen es əfirmalua es hon «až» hažba ležen, Auağ <hanē>
 ha mefter
 38 vağ puicial vağ vicař, kvlōmben žeržendi, [De Curatřib fo-
 rōkual
 39 gondolokrol, vağ lanokrol XXV capm] De circatricib, XXV
 capl
 40 Rioriffa tanalxal iegežžen, ket ežes forort kik žeržet žeretek
 41 kik leženek iğekežek es žorgalmatofok, foroknak [teteme-
 42 nehež tel] tetelehež es maga vifelelehež, Es až əpleta vtan f
 nappal es

¹ A nagyítás határozottan kimutatja a választójelet.
 ... szót a nagyítás igazolja.

capitulis non proclametur nisi aliquando pro magno excessu secundum quod	34
priorissae visum fuerit. Eadem autem suppriorissa, mortua priorissa vel amota,	35
vices eius plenarie obtineat quousque priorissa sit electa	36
et confirmata, et in domo praesens extiterit, nisi magister	37
vel prior provincialis vel vicarius aliter ordinaverit.	38
De circatricibus. Cap. XXVI.	39
Priorissa duas sorores discretas assignet, et ordinet ordinis zelatrices,	40
quae sint sollicitae, et intentae	41
circa gestus et facta sororum. Et post completorium, et de die etiam	42

- 1 v(alami)
- 2 kiknek vala mi okert tertenik be mēni, aʒ kellendekrēl riuiden
- 3 es keues beʒeddel Itʒ fi opteat Esmeg ha kelletik forōknak fog
- 4 lalafa belēl vala mi ʒvkfegeš mivnek lēni, be mehetnek A[aʒ]
«po» mi
- 5 uefek, puicialifnak vaʒ vicariufnak aldomaľaual Es hat őriffa
- 6 es fupporiffa, es pcurator foror, vaʒ egeb harʒ aʒ ideľbek
keʒʒel
- 7 erre őrʒettek, őrolhatnak aʒ mieľeknek, de vġ, hoġ [k] aʒ eggik
- 8 ketteitel meg hallaffek, Egebek¹ kedig ľemi moddal ne őrolianak
- 9 nekik, hoʒʒaioġ ľe mēnenek, Esmeg ha valakinek vġ tertenik
- 10 meg korolni hoġ vr vetelnek őrokott hel'ere nē [mehet] iēhet,
ha vrat
- 11 kelletik neki adni, aʒ pap Camľaba ľtolaual eʒʒe A«elteʒuē»
criftʒ teltet
- 12 tiʒteľfēguel [viuen] be viġe, elette mēnen ket foror őruetnekkel
- 13 harmad foror őrentelt viʒʒel, neġed harangal, Es keľeriek etet
- 14 aʒ megelték eʒʒel nekik aʒ infirmāiaba, ľ ott aʒ beteg(ekne)k
- 15 vrat agġon miť aʒ ordinariūba vaġon meg iruan | ha k(..)g
- 16 vala mel foror annera meg betegelt hoġ etet kelletik (..)g
- 17 kenetni, hat aʒ pap fel elteʒuē miť aʒ őrniora [vaġon] m(.....)k
- 18 őrnt kenetnek olaiat viġe ket őrolgaloual kinek eggik egg kis
- 19 kerēztet vigen aʒ maľik őruetneket, es aʒ infirmaiaba mēnen
- 20 es aʒ egeʒʒ őrūēt elette pcellioual mēnen, Bel mēuen kedig
- 21 aʒ pap infirmaiaba mōd'a, paʒ huic domuj, aʒaʒ bekeľeg eʒ
- 22 haʒnak, Es aʒ tēbbi ľēġen miť vaġon aʒ ordinariūba meg ie
- 23 geʒuen, de maga vġ hoġ aʒ xēpouel valo meg tēries őriffa
- 24 tol ľēġen, vaġ [attol] aʒ forortol kinek e haġanga, Cauēd (.)ľt
- 25 De maga meg oġak hoġ kēnen, be menefek meg ne ľokafolianak
- 26 ĩmar holott vr vetelert hol kenetef(ert nag) ok nekv ľ de mōnaik
- 27 eʒʒe ľēġen, Miġor k(....) őrmicalni es meg kenetni [eʒʒe
kelletik] «mēd»
- 28 kelletendik valaki(t), hat ľēġen miť meg mōduā vaġon aʒ be
- 29 menefrēl, Mas őrolgalo es lehet melleie ki aʒ őrnt kenetet viġe
- 30 vaġ viľel'e, Es eleʒer ľēġen aʒ őrnio, ľaʒ vtan aʒ meg kenes
- 31 Es eʒ eľetben [mēd] aʒ őrūēt mēdencor aʒ infirmaiaba A«meg»
māġġon
- 32 mignem el vegeʒik aʒ kenet De Capitulo tenēdo, Capitulo
- 33 tartafrol XXX capľm.
- 34 Initʒ Matutiš, veťne meg ľeuen tartalfēk Capľm, vaġ

¹ A g fölötti pont nem tolltól származik, hanem enyvtől.

Loquatur autem cum aliis quos ex aliqua causa contigerit in- 1
 gredi de expedientibus breviter, et succincte. 2
 Item si oporteat infra terminos sororum 3
 aliqua opera fieri necessaria, poterunt intrare 4
 operarii aliqui de licentia prioris provincialis, vel vicarii, et 5
 tunc priorissa, 6
 et suppriorissa, et procuratrix, vel aliae tres de antiquis et ma- 7
 turis 8
 ad hoc deputatae, operariis loqui poterunt; ita tamen quod una 9
 ab aliis duabus audiatur, aliae vero nullo modo loquantur 10
 eis, nec etiam ad eos accedant. Item si aliquam, ita infirmari 11
 contigerit, 12
 quod ad locum consuetum communioni venire non possit, si 13
 oportuerit eam communicari, sacerdos in suppellicio cum stola 14
 corpus Christi 15
 deferens reverenter, praecedentibus duabus sororibus cum 16
 cereis, 17
 et una cum aqua benedicta, et alia campanulam deferente, 18
 associantibus 19
 nihilo minus aliquibus de maturioribus sororibus ad infirma- 20
 riam vadat, et infirmam 21
 communicet, prout in ordinario continetur. Si autem 22
 aliqua soror infirmatur in tantum quod eam inungi oporteat, 23
 tunc sacerdos indutus, ut supra de communionem dictum est 24
 oleum sanctae unctionis deferat, et una sorore crucem portante 25
 praecedentibus duabus cum cereis ad infirmariam vadat, 26
 et totus conventus eum processionaliter antecedit. Intrans 27
 autem 28
 sacerdos infirmariam dicat: Pax huic domui, 29
 et caetera fiant sicut notatum est in ordinario, 30
 ita tamen quod abstersiones cum stupis, fiant vel a priorissa, 31
 vel ab aliqua sorore cui iniunxerit. 32
 Cavendum est autem ne de facili multiplicentur ingressus 33
 modo causa communionis, modo causa unctionis sine magna 34
 causa, sed simul fiat utrumque.
 Cum autem simul communicari, et inungi aliquam
 oportuerit.
 Soror aliqua crucem portet, et frater, ac socius sacram deferant
 unctionem,
 et primo fiat communicatio deinde unctio,
 et in isto casu semper remaneat conventus in infirmaria
 usque ad completionem officii. De capitulo
 quotidiano. Cap. XXXI.
 Finitis matutinis teneatur capitulum,

- 35 p̄ma utan vaġ t̄oia utan f mife vtan, ha mife [t̄oia vtan]
 36 p̄ma vtan [d]m̄odatik, Nemicor kedig el es [haġha] hadhatt ak ha
 37 p̄oriffanak teccik, Conuēt Capitulomba hoġ be meġen, aḡ lecce
 38 oluafo m̄ođ'a meġ aḡ [holdot] holdnak [naġal] naġat es mit
 aḡ kalē
 39 [darubol] dariūbol kel m̄ođani, f aḡ hetes m̄ođ'a vtāna aḡ
 p̄ciolat ¶
 40 Annak vtāna forōk le vluen aḡ oluafo, m̄ođ'a el aḡ leccet vaġ aḡ
 41 ʒerʒefbel, vaġ aḡ idej ewangeliūbol, Eleżer Iube dnēt m̄ođuan
 42 es aldomaft vcuen ahheteftel, vġmōđ, Reglarib, diŋciplis
 vaġ Di
 43 aupiliū miden ewangeliūbol oluas Es aldoḡat leuen halattak ...

4a

vel post primam, vel post tertiam, et missam, si missa	35
post primam dicatur, aliquando etiam poterit intermitteri,	36
si priorissae videatur. Ingresso conventu capitulum lectrix	37
pronunciet lunam, et quae de kalendario	38
pronuncianda sunt, et hebdomadaria prosequatur pretiosa, etc.	39
Deinde sororibus residentibus lectrix pronunciet lectionem	40
de institutionibus, vel de evangelio pro tempore, praemisso	
Iube domine,	41
et hebdomadaria subiungat benedictione, Regularibus disci-	
plinis, vel Divinum	42
auxilium, pro tempore. Et facta absolutione pro defunctis,	43

- 1 (.....)¹ (Capituloot tarta):² Bndicite, (es m)eg fele-
 uen, Dūs
- 2 mod le haiolianak, Deinde recitat A₃ vtan alamifnat vag
 3 egeb io tetelt eleue mondvan es imadflagba aianlvan, aianlokat
 4 mond'a³ az poriffa az Reibuēt, o₃tan az quēt mōd'a Ad te leuauj
 5 [depfundφ kirieleifon] glā, depfundφ, re₃de, kirielefon φpe ki
 p_r n_r
- 6 E₃ harφ verfel, O₃cm₃ p dnō p_p, Saluos fac fuos tuos r ancillas
 7 tuas, Requiescat In pace, kiket az hetes mōd'on e₃ harφ col-
 lecāual
- 8 Om̄pt sempitne d₃ qui fa₃ mābliā, ptende, fideliū deus om̄ H
 9 E₃ vtan vlienek le az [ap] forōk Tahat az ki fe [mo] meg mōd-
 10 hatt'a⁴ riuiden ha mit az forōknak ti₃teffegere vag meg fegefere
 11 latandia hog alkōzik, Annak vtāna mōd'a az ki fe, Tegenek
 12 veniat akkik bvnēnek alait'ak magokat, legottan kik magokat
 13 bvnēnek e₃merendik le teric₃keduen ve₃nat [tegenek] kerienek
 14 A₃ vtan, az Nouiciakat meg halgatuā ha az capitulōba leiendnek
 15 meg halgatandok, es ek ki mēuen, Egebek fel [kelienek]. keluen
 16 alazatollagual bvncket meg vadoliak, es meliknek⁵ b_vne ol-
 leiend
- 17 hog melto meg fe₃gni ke₃che magat meg verēfre kit tegen capitulō-
 18 tarto vag /a₃ kinēk e ha₃and'a A₃ Capitulōba kedig forōk
 ne ₃olia-
- 19 nak hanē xak ket okert, mīt, Ōnen bvnēt vag egebet mōduan
 20 egg igēel, es [fo feiedelmnek] feiedelmnek xak kerdesere
 feleluen
- 21 Eg₃ kedig aluā es ₃oluā mas ne ₃olion, Senki meg kealtaft ne
 to₃gen
- 22 xak ₃anofagert ₃anofagbol, Elmeg senki ne vadolion hallamaf-
 bol hanē
- 23 meg mōd'a az ₃emelt kitel hallotta, A₃on keppen o₃ga mēdenik hog

¹ A kipontozott helyen sommit sem lehet kivenni sem a kéziratn, sem a filmen, sem a fényképen. Arra lehetne gondolni, hogy KLUCH és KATONA, ha jól nem is, de valamelyest még láttak ebből a részletből, mert mindketten, bár zárójelben, ezt közlik: „(monda az ki)” sőt KLUCH a *d* mellett még a palatalizáció jelét is kiteszi. Ebből arra lehet következtetni, hogy az idő múlásával a papír széle, ami itt egyébként is hibás, tovább foszlott; ennek ellene mond az, hogy ebből a részletből KLUCH hasonmásán sem látszik semmi.

² A KLUCH és KATONA által még jelölt rövidítési, illetőleg palatalizációs jelet már nem lehet látni.

³ Az *m* fölött a fényképen látható pontnak a filmen nyoma sincs.

⁴ Az első *a* alatti pont nem tolltól származik, hanem enyvfolt.

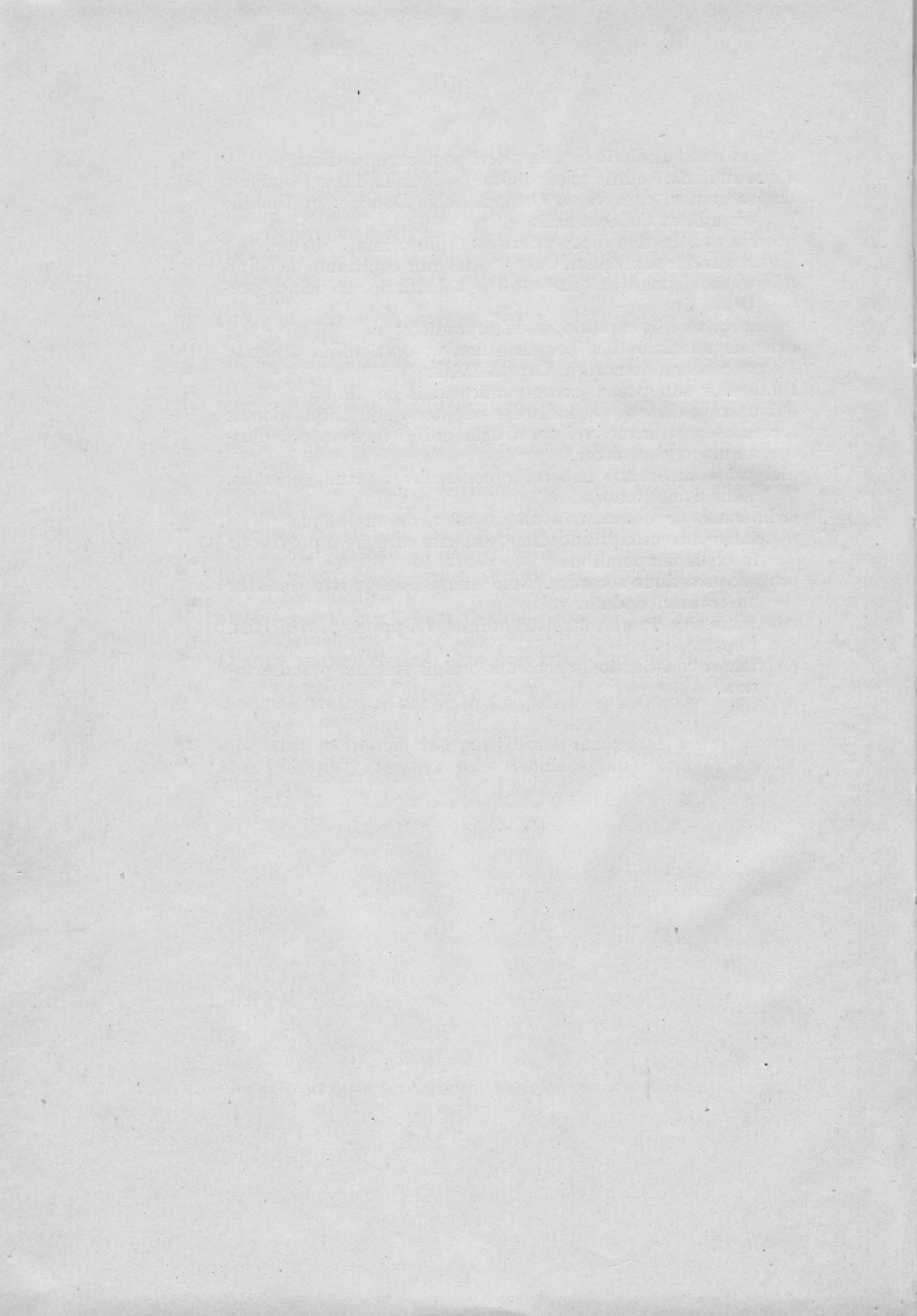
⁵ Az *l* melletti vonásról nem lehet eldönteni, hogy az *l*-hez vagy az *i*-hez tartozik-e.

dicat quae tenet capitulum, Benedicite, et responso, Dominus,	1
inclinent omnes. Deinde recitatis beneficiis,	2
et recomendatis recomendandis orationibus,	3
et dicto a priorissa, Retribuero dignare etc. dictis etiam a con-	
ventu psalmis Ad te levavi,	4
et De profundis, Kirie eleison, Pater noster,	5
subsequentibus etiam tribus versiculis. Oremus pro domino	
papa. Salvos fac servos tuos et ancillas	6
tuas. Requiescant in pace, ab hebdomadaria dicendis cum his	
tribus collectis.	7
Omnipotens sempiternae Deus, qui facis mirabilia. Praetende.	
Fidelium Deus,	8
resideant sorores. Tunc quae praecost poterit dicere	9
breviter si quid ad honestatem, et correctionem sororum	10
viderit expedire. Post haec dicat quae praecost. Faciant	11
venias suas, quae se reas existimant. Continuo quae se	12
reas intellexerint prostratae veniam petant.	13
Deinde auditis primo novitiabus (si in capitulo fuerint	14
audiendae) et egressis: aliae surgentes	15
humiliter confiteantur culpas suas, et quarum culpa talis est	16
quae digna sit correctione, praeparant se ad correctionem,	
quam tenens capitulum faciat,	17
vel illa cui iniunxerit. In capitulo vero sorores	18
nisi duabus de causis non loquantur: scilicet culpam suam, vel	
aliarum dicendo	19
simpliciter, et praelatis suis tantum ad interrogata respon-	
dendo.	20
Una etiam stante, et loquente nulla loquatur. Nulla faciat	
proclamationem,	21
ex sola suspitione. Item nulla accuset de auditu, nisi	22
personam a qua audierit dicat. Similiter quaelibet caveat no	23

- 24 gonozt kit mas felel hallott masnak meg ne mōd'a hanē meg mō-
 25 d'a kitel hallotta, Bvneket meg haluan mōd'ak ež p̄s laudate dñ
 26 oñs, ež verfel Oñde ñb dñe, Dñe eřaudi, es Collecāual Acciones
 27 nrās, Capitulōnak vegen mōd'a p̄oriffa Adiutoriū nūm in nōie dī,
 28 f iğ meg ožol až Capitlū, Micor bvnekreł nem tartatik caplū hat
 29 mond'ak el am mit kell mōdani až kalandariūbol, es až p̄cōfat
 akar
 30 až karba akar až capitulōba, [e] ož felel mōdott moddal, Až
 io tetel-
 31 nek eleue mondatol meg valua, es až hožža ragažtott imad-
 lagoktol
 32 meg valua, De 9cessione domorę, hazaknak engedetireł
XXXI Cap
 33 Nhibem⁹ l̄b pena eř9icaię Meg tiltiuk atok allatt hoğ Senki
 [ažon]
 34 foror ažon ne terekeggek titkon vağ niluā, tuduan hoğ vala
 mel haž
 35 forōknak rakattaffek, vağ rakatua p̄dicator«ok» žerzet[ben]-
 «enek» [fratēknek] «h»a[d]gaffek
 36 (h)anē eležer /«ažō» genle capitulōnak engedeti[uel] legen,
 Ažon fenehtek
 37 alatt žerežvk hog lonha Semmi neme ešetbe valamel haž
 žerzetnek
 38 (g)onğa ala ne veteffek, hanem ež vilagi iožagbol eleg iouedel-
 mel až
 39 forōknak žvkfegero Senkinék se adaffek ež keñuexke meg irna
 vağ
 40 meg latni, mefternek vağ puicialisnak aldomafa¹ nekvl, Amen
 41 Meg [vegežik] vegežnek žent damūcus [ap] forōinak žerželi
 .1474.

¹ Az *m* fölött nincs pont, hanem szakadás van a papíron.

malum quod audierit de alia alteri conferat nisi dicat	24
a qua audierit. Auditis culpis dicitur psalmus Laudate Dominum	25
omnes gentes, cum versu Ostende nobis Domine: et Domine	
exaudi, et Collecta actiones	26
nostras etc. In fine dicat priorissa: Adiutorium nostrum.	27
Et sic solvitur capitulum. Cum non tenetur capitulum de culpis	28
pronuntianda sunt ea quae sunt de kalendario, et deinde pre-	
tiosa, sive	29
in choro, sive in capitulo modo supradicto:	30
exceptis recitationibus beneficiorum, et orationibus annexis.	31
De concessione domorum. Cap. XXXII.	32
Inhibemus sub poena excommunicationis ne aliqua	33
det operam directe vel indirecte scienter quod aliqua domus	34
sororum construatur, vel constructa ordini fratrum praedica-	
torum committatur,	35
nisi prius super hoc haberetur consensus capituli generalis.	
Eadem districtione	36
ordinamus, ne unquam in aliquo casu, domus aliqua	37
recipiat sub cura ipsius ordinis, nisi cum sufficienti provisione	
in bonis temporalibus	38
pro necessitatibus sororum. Nulli etiam libellus iste tradatur	
ad transcribendum, vel	39
videndum sine licentia magistri ordinis, vel prioris provincialis.	
Finis.	40
Expliciant constitutiones sororum ordinis fratrum praedicato-	
rum.	41

NÉVMUTATÓ

- Antoninus 14, 17, 18
 Aquinói Tamás 15
 (Bánffy), Coelius, Gergely (= Pannoniai Gergely) 21
 Bárczi Géza 8
 Békési Emil 15, 18
 Benedictus Anianensis 30
 Bernardus 16
 Birk, Gustav 11
 Bisztray Gyula 21
 Bod Péter 21
 Bognár András 15
 Bombardius, Michael 18
 Briquet, C. M. 24
 Buchberger, Michael 31
 Coelius (Bánffy) Gergely (= Pannoniai Gergely) 21
 Csontos János 11, 15
 Czvittinger Dávid 21
 Denifle, Heinrich 31
 Dézsi Lajos 21
 Ebendorffer de Haselspach, Thomas 13
 Echard, Jacobus 11, 17, 18
 Ehrle, Franz 31
 Fabritius, Karl 16
 Ferrarius (Ferrari), Sigismundus 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20
 Fraknói Vilmos 13, 17
 Gál János 11
 Harsányi András 15, 16, 19, 20
 Hofmann, Konrad 31
 Holstenius (Holstein), Lucas 30, 31, 47, 55, 57, 61, 63, 67
 Horányi Elek 11, 18, 19
 Horváth István 11
 Horváth János 7, 19
 Horváth Sándor 15, 20
 Istvánffy Miklós 14
 Iványi Béla 8, 12, 14, 15, 16, 18
 Jesus Christus 19
 Joannes 59
 Johannes Episcopus 16
 Ka. (= Katona Lajos) 22, 23, 27
 Katona Lajos 13, 15, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 55, 62, 76
 Kerecsényi Dezső 21
 Keresztelő Szent János 16
 Kink, Rudolf 13, 17
 Király Péter 29
 Kl. (= Kluch János) 22, 23, 27
 Kluch János 11, 12, 14, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 30, 76
 Knauz Nándor 15
 Lányi Károly 15
 Leonardus 19
 Lévárdy Ferenc 15
 Magyar Pál (= Váci Pál) 11
 Maria Christifera 15
 Melich János 21, 22
 Mészöly Gedeon 7, 29
 Mezey László 26, 31
 Migne, J. P. 30
 Némethy Lajos 11
 Óri G. György 19
 Pais Dezső 8
 Pál (Váci) 16, 17, 18
 Pannoniai Gergely (= Coelius [Bánffy] Gergely) 21, 30
 Paulus (de Wacia) 15
 Paulus de Bachia (= Wacia) 13
 Paulus de Uacia 16
 Paulus de Wacia 13, 15, 16
 Paulus Hungarus (= Váci Pál) 14, 17, 18
 Paulus Ungarus Vatiensis 14
 Pázmány Péter 12, 14, 17, 18
 Péterfy Károly 17
 Petrus de Kalmanczhei 16
 PG. (= Pannoniai Gergely) 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63
 Pintér Jenő 11
 Pitroff Pál 15
 Plodius 14, 17, 18
 Pray György 16
 Pusztai István 21, 30
 Quetif, Jacobus 11, 17, 18
 Rössler Mária Irén 13
 Rupp Jabab 16, 17, 18
 Sanctus Johannes baptista 16
 Sanctus Remigius 14, 20
 Schrauf Károly 13
 Seraphinus Siccus Papiensis 31
 Solyman 14
 Szabó Dénes 21
 Szarka Gyula 17, 18
 Szent Ágoston (Aurelius) 11, 21, 30, 31, 46
 Szent Domonkos 78
 Theiner, Augustinus 19
 Thomas Cantuarensis 16
 Timár Kálmán 12, 20, 31
 Toldy Ferenc 11
 Váci Pál 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 31, 45, 55
 Váci Péter (Pál helyett) 15
 Vargha Damján 20
 Veress Endre 15, 16
 Vincentius Bandellus de Castro novo 31
 Zolnai Gyula 21, 30

A kiadásért felelős
BERNÁT GYÖRGY
az Akadémiai Kiadó igazgatója

✱

Műszaki szerkesztő
HŰTH ISTVÁN

✱

A kézirat nyomdába érkezett 1960. VI. 1.

✱

Példányszám 700 — Terjedelem 7,18 (A/6) papírív, benne 8 fakszimile

✱

Printed in Hungary

✱

1960/51457 Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető
BERNÁT GYÖRGY